

Tillståndet i världen – en kort lägesrapport

G. Dauvé & K. Nestic

Var? När? Hur?¹

Den 11 september, 2001, har fört med sig ett nytt konsensus: den antiamerikanska attacken beskrivs som priset kapitalismen fått betala för sin övertriumpf. ”Globaliseringen” sägs ha överlevt 60- och 70-talets kris, etablerat dominansen av vad som antas vara kapitalets hjärta, det vill säga finanssektorn, lanserat en datorrevolution och en konsumtionsålder utan motstycke, tämjt arbetskraften, neutraliserat den gamla arbetarrörelsen, sopat undan sin ”statskapitalistiska” rival. Men det ”globala” kapitalet sägs också lida av obegränsade expensionsmöjligheter. En allmän åsikt menar att segraren har gått för långt och återskapat ojämlikhet och fattigdom vilket lett till antikapitalistiska rörelser i de rika länderna, och revolter i de fattigare delarna av världen. Marcos och bin Laden betraktas som absolut motsatta tvillingar, men den gode demokraten och den reaktionäre fanatikern anses härstamma från samma destabilisering, en ny, tidigare aldrig upplevd, tillväxt. Med andra ord, den 11 september skulle alltså avslöja de inre motsägelserna i en ny historisk fas.

Denna essä ska försöka visa, att om en ny era otvivelaktigt startade i början av 80-talet, så har den ännu inte nått sin mognad.

Denna fråga är långtifrån akademisk.

Kapitalet kan ifrågasättas när en produktionscykel når sin topp och börjar komma in i en kritisk situation. Det finns inget dynamiskt proletariet utan ett dynamiskt kapital. Den Första Internationalens framgångar på 1800-talet och strejkvägen efter 1915 uppstod båda i en kapitalism som införlivade en ny arbetsstyrka i det moderna arbetet, särskilt unga och kvinnor: i maj 1917 var tre av fyra franska strejkande kvinnor. Likaledes kunde arbetaren på 60-talet revoltera mot arbetet därför han visste att han kunde byta jobb. På den tiden löste kapitalet delar av arbetarnas problem (att få jobb): så varför förlora livet för att tjäna sitt uppehälle? Det är bara när en social rörelse kan ifrågasätta den rikedom som kapitalet utlovat, och inte bara fattigdomen framtvungad av den, som denna rörelse kan manifesteras kommunistiska potentialer.

Ekonomiskt sammanbrott är tvärtom aldrig den bästa tidpunkten för kritik av ekonomin. Arbetarna är först och främst angelägna om att hitta ett jobb. 1929 kom efter ett revolutionärt nederlag som massarbetslösheten ytterligare förvärrade.

Vi kan inte förvänta oss att kapitalismen ska bli så kapitalistisk som möjligt, det vill säga behandla proletäerna på tuffast möjliga sätt, och således tvinga dem att reagera. Hur kan en rörelse som avser både kollektivt och individuellt självmedvetande och autonomi, basera på ett deterministiskt synsätt som ska *tvinga* oss till handling nästan omedvetet?

Vad som är av betydelse är inte hur eller när en omstrukturering kommer att utarma arbetskraften, utan huruvida omstruktureringen mognar eller inte, det vill säga möter sin första stora strukturella motsägelser, och möter ett motstånd riktat mot dess kärna, inte bara mot dess verkningar.

Den största delen av denna essä skrevs mellan 1999 och sommaren 2001. Den påbörjades alltså vid tidpunkten då USA-boomen och ny teknologi var på nyheterna varje dag, och slutfördes före vad som framställs (tills nästa dyker upp) som ett betydande historiskt landmärke: den 11 september 2001. Vi har inte ändrat den generella inriktningen i texten. Vår analys är inte beroende av vilken positiv eller negativ fluktuation kapitalet genomgår. Vi vill lägga tonvikten på en ”långsiktig trend” och omöjligheten för kapitalet att lösa grundläggande problem utan en social kris från vilken det kan utgå som segrare.

Redan 1999 satte kriget i Kosovo ljus på en situation som blev ännu klarare i samband med 11:e september.² I vilket fall som helst, att fokusera på Hindukush är inte mycket till hjälp.

Det väsentliga kan aldrig mätas. Genomsnitt är i själva verket kränkningar av verkliga individer, skrev Marx 1844. Statistiken anpassar verkligheten till den form som är mest passande för makthavarna. ”BNP” kombinerar föroreningar och miljövård, PR-firmor jobbar både för ”förorenarna” och de Gröna. Varje trafikolycka innebär både en kostnad och en vinst. Vi mäter inte verkligheten efter ekonomiska mått. Vi är ute efter det som motsäger statistiken.

Statistiken är giltig så länge den kan leda oss mot den *sociala lönsamheten* för ett system vid en given tidpunkt, det vill säga dess förmåga att producera sin egen allmänna stabilitet, och att reproducera sin härskande klass under bästa möjliga förhållanden.

¹ Det här är en något modifierad version av *Il va falloir attendre: Bref rapport sur l'état du monde* av G. Dauvé och K. Nestic, troploin, 2002 (även den tillgänglig på vår webbsida, <http://troploin0.free.fr/>). Vi har utelämnat nästan alla noter som refererar till franskspråkiga böcker och tidskrifter. (Det här är i sin tur en svensk översättning av *Whither the World*, som är den modifierade engelska versionen, ö. a.)

² Troploin Newsletter, #1, 2001: ”Grey September”.

Omfattningen av omstruktureringen kan bara förstås om vi utgår från den motsägelse omstruktureringen försöker lösa.

”Vilket är det teknologiska system som kommer att låta kapitalet slå tillbaka? Var är de nya energitillgångarna, de nya materialen, de nya verktygen? Och viktigast, var är den nya organisationen av arbetet som ska göra upp med taylorismens defekter och lyfta kapitalets dominans till hittills okända höjder?”³

Denna fråga ställde GLAT 1977. Enligt denna grupp kan införandet av ny teknologi bara öka produktionskostnader som är vitala för kapitalet att hålla nere. I vilket fall som helst, GLAT var övertygade om att en sådan reorganisation (som uppkomsten av scientific management) innebar en klasskonflikt som skulle gå mycket djupare än vad som hade skett sedan mitten av 60-talet.

25 år senare vet vi att denna konflikt ägde rum, men var annorlunda än väntat. Även om den borgerliga motoffensiven krävde många offer i Latinamerika och Asien (liksom Kina, Sri Lanka etc), så var den mindre hård i Europa, USA och Japan än 1917-37. Likväl upplöstes den på liknande sätt till kapitalisternas fördel. Så det kan verka självklart att historien klart och tydligt har svarat på frågan som ställdes 1977.

Vi betvivlar att det är så självklart som det verkar. Vad vi måste fastställa är inte omstruktureringens konsekvenser utan dess väsen.

Vad krisen handlade (fortfarande handlar?) om

Låt oss inte fråga huruvida det är klasskampen som tvingar kapitalet att modernisera sig, eller om det är kapitalets tryck som tvingar lönearbetarna att reagera. I mitten av 1800-talet ledde arbetarnas motstånd mot överexploatering (12 eller 15 timmars arbetsdag, kvinno- och barnarbete etc) i manufakturerna, *kombinerat med* konkurrens mellan kapitalister, till ett nytt produktionssystem: storskalig industri.⁴ Kapitalismens historia kan inte förklaras med agerandet av en enda klass, utan bara som en permanent motsättning, där klasskamp och konfrontativt partnerskap är två sidor av samma mynt.

Kapitalismen har genomgått olika historiska produktionssystem. Varje produktionssystem är en hel struktur som organiserar samhället i en given epok för att kunna reproducera lönearbetets relationer, skapandet av värde och värdets realisering på marknaden för att skapa ytterligare värde. Eftersom dess grundläggande funktion är att vidmakthålla det kapitalistiska samhällets kontinuitet, innebär detta erkännandet av kapitalismen som den enda tänkbara verklighet. Sålunda är ett produktionssystem socialt likväl som ekonomiskt, och det är inte baserat på teknologi utan på den sociala struktureringen av tekniken.

Benägenheten att organisera kapitalismen är gammal: Bismarcks ”socialism” var en av dess tidiga, oslipade, former. Fordismen och taylorismen gjorde det ingående, under stark press från den revolutionära krisen efter 1917 och kraschen 1929, men de segrade inte förrän efter 1945. Till dess, och från det tidiga 1900-talet, hade kapitalet haft fullt upp med att förändra arbetsprocessen, men ännu inte formerna för lönearbetets existens. Det var inte förrän efter 1939-45 som det, i USA, Västeuropa och Japan, också kunde omforma (re)produktionen av arbetskraften:

- Integrationen av proletärerna i kapitalets ekonomiska, politiska och sociala sfär: de uppfattades inte längre som fiender, som främlingar, utan som konkurrerande partners i den värdeförmerande processen.
- Å andra sidan, vad som kännetecknade 1800-talsarbetaren (hans yrkes- och hantverksskicklighet) är upplöst och förkastat.
- Lönerna är inte endast en kostnad, utan en investering som göder konsumtionen: den direkta lönen har ökat hyggligt och den indirekta har ökat betydligt.
- Masskonsumtionen (med planerat föråldrande) ger bränsle åt tillväxten, och varufieringen genomtränger hela den sociala vävnaden.
- Den nationella utvecklingen ger staten en ny roll, som inte längre enbart rör krig och lag & ordning, utan också initierar social rättvisa och social fred. Den bistår, eller förbjuder, fusioner, stödjer tillväxten genom finanspolitik, offentliga arbeten och en permanent vapenindustri.

Keynes och hans efterföljare hoppades inte på att helt och hållet bli av med allvarliga periodiska kriser. De var medvetna om oundvikligheten av kriser som rensar upp systemet, men som även hotar den härskande klassens fortsatta existens: dessa är mindre knutna till kapitalet än till sig själva, och kommer ihåg vilken tuff tid den byråkratiska kapitalismen och till och med fascismen gav dem. Målet var att bibehålla bästa möjliga jämvikt, att reglera marknaden för att minimera sociala omvälvningar.

Idag är det svårt att inse hur smärtsam uppkomsten av den sociala kompromissen var. Arbetskraftsköparna var lika motvilliga att acceptera någon som helst disciplin för sig själva som de var bestämda att påtvinga den i sina fabriker. På 20- och 30-talet fortsatte den franska och engelska bourgeoisien att förneka varje roll för arbetarna utom en

---

³ *Lutte de classe*, Groupe de Liaison pour l'Action des Travailleurs (GLAT), maj 1977.

undergiven sådan, och saboterade socialistiskt deltagande i regeringen, även när Labour Party eller det franska SFIO genomförde blygsamma reformer. Den franska Folkfronten slutade i ett politiskt och socialt fiasko. Det tog tid för Roosevelt att bli accepterad som en anständig reformator. Bourgeoisien betraktade staten som om den tillhörde dem, och vägrade att finansiera den när vänstern hade makten.

Faktum är att kompromissens framgångar slutligen berodde på behovet av att hitta en lösning på lönearbetarnas reaktioner och oroligheter. Fords daglön på \$5 (för 8 timmars arbetsdag: ett gammalt arbetarkrav) var ett svar på att många fabriksarbetare helt enkelt lämnade fabriken för att de hatade det löpande bandet. Intentionen var inte att betala arbetarna högre lön så att de kunde köpa bilarna de tillverkade. I själva verket hade inte Henry Ford förstått att en folklig konsumtion innebar en utökning av hans system till andra sektorer, ett kontraktifierande av relationerna mellan arbete och kapital, och således ett erkännande av facket. Även fördomsfria industrimän insisterade på ett individuellt förhållande mellan arbetskraftsköpare och arbetare. Det tog årtionden av kamp för att tvinga kapitalet att erkänna kollektiva förhandlingar. *New Deal* skulle inte ha blivit mycket utan sittstrejken 1937-38. På samma sätt tvingade en massstrejk på Toyota 1950 fram systemet med garanterat arbete, i utbyte mot en förpliktelse att minska kostnaderna.

Ett produktionssystem kombinerar en teknisk process, organisationen av arbetet som får den att rulla, och hela samhället som går hand i hand med den. Därför har det inget födelse- eller dödsdatum. Taylorismen går tillbaka till början av 1900-talet, och den storskaliga industrin dog inte ut 1929 eller 1950. 1914, ett år efter att Ford introducerat det löpande bandet, använde hälften av USA:s industri fortfarande ångkraft. Strejkerna 1937-38 och CIO:s nya typ av fackföreningsrörelse förstärkte *New Deal*-kompromissen, men lade också grunden till det som senare skulle försvaga den (mer arbetarkamp och fler vilda strejker än tidigare). Det första stora kollektivavtalet undertecknades på GM 1945, men på 50-talet hade USA:s bilindustri redan påbörjat automationen som svar på nya strejker. Vad som kom att kallas avindustrialisering i Europa på 80-talet hade startat 30 år tidigare i USA. Renault brukade vara en symbol för den motsägelsefulla integrationen av facket, men vid samma tid stödde Citroën sitt företagsfack och sparkade CGT:s ombudsmän.

Vi kan bara få fram de generella tendenserna som dominerar en historisk epok.

Den stora sociala omvälvningen, för vilken ”68” är en symbol, och som spreds över flera kontinenter i ungefär 15 år och som kanske nådde sitt klimax i Italien runt 1977, uppkom inte ur en ”ekonomisk kris”, utan sammanträffade med utnötningen av de positiva effekterna av fordismen och taylorismen, både för kapitalet och arbetarna:

- En minskning av produktivitetsvinsterna, dels beroende av kostnader för större och större investeringar (”den fallande avkastningen” inneboende i varje teknologisk cykel), dels beroende av arbetarnas motstånd som resulterade i ytterligare mekanisering och således mer kostnader.
- Konsumenternas mättnad, inte i termer av antal köpta objekt (ett hushåll kan alltid finna användning för ännu en bil eller stereo), men av tillfredsställelsen erhållen från nya saker. En Ford Anglia var väldigt trevlig när den tog familjen till stranden, mindre trevlig när den blev nödvändig för shopping på stormarknaden.
- En växande vägran (relaterad till denna otillfredsställelse) bland en bestämd minoritet bland lönearbetarna, särskilt de unga, av den dittills accepterade överenskommelsen: garanterat jobb och konsumtion, i utbyte mot ett djupt berövande av arbetets innehåll. Ingen militant arbetare i den Första Internationalen, och få i den Andra, kunde ha föreställt sig omfattningen av denna förlust. Fram till dess var de kvalificeringen massiv, men begränsad till kvinnor, nya emigranter, eller till barn. Nu upplevde majoriteten förlusten av livets mening för vilket den okvalificerade fabriksarbetaren blev en symbol. I Frankrike 1962 fanns det fler okvalificerade än kvalificerade. Varje kroppsarbetare kunde föreställa sig Fiat- eller Renault-arbetarens öde som sin egen framtid.
- Utvecklingen av icke-produktivt arbete, privat såväl som offentligt, reducerade förmeringen av kapitalet (tillväxten av den offentliga sektorn hör samman med klasskampen, då det allomfattande statsmaskineriet hjälper till att upprätthålla den sociala stabiliteten).

Kortfattat, medan mer och mer kapital behövdes för att förmera kapitalet, behövdes mer och mer konsumtion för att erhålla samma kvalitet av tillfredsställelse från det. Den mätbara minskningen av profiten (bekräftad till och med före den första oljeshocken 1974) fick sin fulla betydelse när den kombinerades med den fallande lönsamheten av en hel social relation: relationen mellan arbete och kapital som den upplevdes i vardagslivet. 1971 var inte Lordstowns GM-arbetare de första att vägra det som ett ”välavlönat” jobb gjorde dem till. ”Den ekonomiska civilisationens kris visade sig gradvis vara en ekonomisk kris.”⁵

Systemet kunde inte fortsätta råda när Ford var den enda fordistiska arbetskraftsköparen. Systemets generalisering berövade det emellertid på dess fördelar, såväl med avseende på konkurrensen som gentemot proletärerna.

Ett övervinnande av krisen innebar skapandet av ett globalt ramverk, det vill säga, det betydde mer än återställandet av ordningen i fabriken och därefter en förändring av tillverkningssteknikerna. Eftersom kapitalismen först och främst är en social relation, kan den bara finna sin väg ut från krisen genom en allmän reorganisation av samhället.

⁴ Marx, *Kapitalet*. Första bandet, kapitel 12 och 13.

⁵ *Un monde sans argent*, vol. 3, 1976.

Kapitalistisk delseger

Förändringarna av kapitalismen sedan 80-talet förklaras vanligen med en dubbel revolution, inom data och finans. Dessa obestridliga aspekter är dimensioner av en djupare rörelse: en borgerlig motoffensiv. Ankomsten av datorn var ingen tillfällighet. På arbetsplatser, på gatan, i hemmen; datorerna snabbar upp, decentraliserar, separerar och individualiserar. Vi ska behandla fler av deras implikationer senare. Låt oss bara säga att på arbetsplatserna hjälpte datoriseringen till att avskaffa vad stora fabriker hade underlättat: arbetarnas självorganisering. Ledningsstrategier för förtätad tid och segmenterat arbete gjorde det möjligt att splittra upp kontoret eller verkstadsgolvet i olika produktionsenheter, att sätta lönearbetaren under det direkta trycket från kunden, och därigenom intensifiera arbetet.

På det hela taget vann kapitalisterna, och satte åter arbetskraften att arbeta på deras villkor:

- De bröt upp ”arbetarforten” (och dess skyddade status), vanligen genom ett utnötningskrig mot proletärer som var väldigt militanta men som saknade positiva alternativ. Sedan kom dödsstöten genom outsourcing, tillfälligt anställda, utpressning (färre avsked mot produktivitetsoverenskommelser), planerad konkurrens mellan enheter inom samma företag, prestationslöner, förlorad övertidsersättning etc.
- Datoriserat arbete överför kunskapen från arbetare till maskin (numerisk kontroll uppträdde under tidigt 70-tal), och styrningen påskyndades i servicesektorn. Emellertid både sparar *och* slösar datoriseringen tid, på grund av krascher, utbildning, snabbt åldrande av hårdvaran och andra sidokostnader.⁶ ”Datarevolutionens” verkliga framgång ligger i dess förmåga att kontrollera arbetsprocessen och göra den än mer oöverblickbar för lönearbetaren. I slutet av det löpande bandet kan man åtminstone se en färdig bil eller en konservburk. Skärmar, tecken och ikoner skymmer numer varje enskild persons bidrag till den gemensamma prestationen. Datoriseringen är ett manus för bristande förståelse.
- Arbetslöshet och fabriksnedläggelser används som sociala vapen (trots ett ofta hårt motstånd, som är dömt att misslyckas eftersom dess enda mål är att rädda jobb: kapitalet köper inte arbetskraft som inte är profitabel). Det är intressant att arbetslösheten (vad än officiella siffror säger) inte började minska förrän 1992 i USA (1997 i Frankrike).
- Att lägga ner fabriker är negativt: att erbjuda en ny konsumtionsstil är ett positivt socialt vapen. Den radikala kritiken av vardagslivet har återvunnits: Internet och mobiltelefoner knyter an till 60-talets krav på autonomi. Kapitalet vände rörelsens karaktärsdrag och begränsning mot den: självorganisering, önskan att vara sig själv. Den sortens frihet är nu möjlig, dock begränsad till individen. Differentierad konsumtion separerar tonåringar, kvinnor, homosexuella, svarta, sportfånar, pensionärer etc, fria att njuta av sin egen identitet, eller till och med byta från en till en annan, men alltid inom uppdelade kategorier. Dessutom är alla rebeller numera. De som avvisar materiella ägodelar köper immateriella varor. Sextioalet ville sätta att *vara* framför att *äga*. Ägandet är nu efterfrågat i varandets namn. Vi samlar inte längre på objekt, vi *upplever*. Den passiva TV-tittaren är också en aktiv nätsurfare. Reklamen förlöjligar sig själv, eller vädjar till icke-marknadsmässiga värderingar, som till exempel ekologi: ”Kör en Datsun, plantera ett träd” (”Drive a Datsun, Plant a Tree”, 1972). Social kritik har blivit ännu en anledning att köpa vad samhället erbjuder. Kapitalet är riktigt bra på att framställa sig självt som en befriare.

Ingen kan förneka att kombinationen av alla dessa faktorer har återställt bolagsprofiterna.

Men även om kostnadseffektiviteten har återställts i ett stort antal företag, är det kapitalistiska samhället inte lika med summan av sina företag. Profit är bara en indikator på allmän social utveckling. Sovjetunionen var utan tvivel baserat på värdeproduktion, men med en så låg produktivitet att det skulle ha utplånats om dess system bara varit ekonomiskt.⁷ Från en räknenisses synvinkel var det landet ett monster, en historisk omöjlighet. Interna och geopolitiska – i sista hand *sociala* – orsaker höll avvikelserna vid liv i 70 år. Å andra sidan, en del av den amerikanska makten beror på människors tro på kapitalet. Det finns ingen kapitalistisk kris, bara en kris bland deltagarna i kapitalismen, de som håller den vid liv, det vill säga klasser. Även på 20-talet var profiterna höga. Det vore naivt att ersätta ”borgerliga” mått på tillväxttakt med ett ”marxistiskt” kriterium på profitkvoter.

Dessutom är den utveckling som omstruktureringen fört med sig ännu mer imponerande eftersom den följer massarbetslöshet och stora förändringar i de europeiska och amerikanska industrilandskapen. Tillväxttakten i världshandeln är underlägsen den 1950-70. Vad som ökat är de direkta utlandsinvesteringarna. Ändå är, bortsett från Frankrike, de gamla kapitalistiska ländernas andel av världshandeln i den globala produktionen nära vad den var före 1914.

Likväl är tillväxten tillbaka. Men vad är dess innehåll? ”Mager” produktion (vilken antas ha efterträtt massproduktionen) har höjt profiterna tack vare förhållanden som gör dessa profiler bräckliga. Kapitalstocken växer sakta (i USA såväl som i Europa), och ackumuleringen är mindre än efter 1950. Lönsamheten har återställts på ett mer ”regressivt” (lönesänkningar, minskad ackumulering och ökad social differentiering) än ”progressivt” sätt (social

⁶ Statistiken överdriver produktiviteten per arbetstimme enormt, eftersom miljontals arbetstimmar förblir oregistrerade på grund av att de utförs... i hemmen, mestadels av datoranvändande ”kunskapsarbetare”. (*Processed World*, 2.001).

⁷ *Aufheben*, #9, 2000.

konvergens). Den amerikanska återhämtningen på 90-talet kommer huvudsakligen från frysta löner, sänkta sociala utgifter, längre arbetsdag och en konsumtion baserad på lån. I USA var produktivitetsvinster högre 1995-2000 än 1980-95, men lägre än under några föregående perioder, speciellt 1960-73.

Fast *arbetets* produktivitet definitivt har ökat, så stagnerar kapitalets produktivitet *i sin helhet*.⁸ Stora produktiva investeringar har resulterat i avgjort mer produktivt arbete, men detta är inte nog för att starta en ny teknologisk cykel. Hittills har arbete bara gjorts lönsamt genom enorma investeringar som höjer kapitalets kostnader. Efter den storskaliga industrin på Marx' tid, och scientific management under första hälften av 1900-talet, bevitnar vi gryningen av ett nytt produktionssystem, men inte än dess genombrott, vilket kommer att kräva en reorganisering av arbetet som ännu inte inträffat. För ungefär dussinet år sedan, hade hälften av de företag i USA med kraftigt reducerad arbetsstyrka misslyckats med att skära ned kostnaderna, och mindre än en fjärdedel hade en beständigt ökad produktivitet.

Till skillnad från bilindustrin för femtio år sedan, kan (den nu bleknande) framgången för *Den nya ekonomin* (8 procent av hela ekonomin i USA) inte dra med resten av ekonomin i sitt kölvatten. Informationsteknologins förmåga att blåsa nytt liv i produktiviteten (och samhället), såsom ångmaskinen och sedan elektriciteten och förbränningsmotorn gjorde, återstår att prövas. Fram tills idag, har den inte blivit den drivande kraften för en ny era. En ökning av alltings tempo sammanfaller inte alltid med en ökning av värdet. Om vi jämför bil- och datorindustrin, genomgick biltillverkningen den mest långsamma tekniska utveckling, och lyckades bromsa den ytterligare när det passade den. Informationsindustrin, å andra sidan, ger ofta fria tyglar till tekniska framsteg och slösar värden.

Den nya ekonomins gränser är till och med tydligare i Europa och Japan. I Frankrike är *Den nya ekonomins* andel hälften av den i USA (4 procent av BNP), och denna proportion förändrades inte mellan 1991 och 2000. Tyskland och Japan har en mycket lägre produktiv investeringsgrad än USA, och en mindre andel går till ny teknologi.

Att ersätta kapital med arbetskraft har ännu inte givit en motsvarande ökning i *global* kostnadseffektivitet. Detta kan eller kommer bara att inträffa om en ny kapitalackumulation kunde öka effektiviteten hos alla (eller de flesta) produktiva processer, och ge upphov till en förändrad konsumtion och livsstil, med andra ord en modifierad relation mellan arbete och kapital i ett djupt modifierat samhälle.

Den här diagnosen kan illustreras med ett av dagens mest slående särdrag: "Big is beautiful"-manin i alla sektorer, börser naturligtvis inkluderad. I själva verket frambringar fusioner (ofta via ett aktieutbyte) få *nya* resurser, och misslyckas med att skapa mer värde. Många av dem är defensiva, och har som mål att skydda en marknad eller att undvika att bli uppköpta. Tack vare stordriftsfördelar är några lönsamma. Hälften misslyckas med att producera mer pengar, och många slutar med förlust eftersom de bara adderar bristerna hos de två kompanjonerna. Koncentrationen överför svårigheterna till en högre nivå.

Emedan den moderna människan använder lätta objekt såsom mobiltelefoner eller disketter, tror hon att hon är bortom tid och rum, bortom materian. Bakslagen orsakade av e-handeln och den tredje generationens mobiltelefoni påminde henne om att *Den nya ekonomin* fortfarande tillhör ekonomin: gigantiska insatser är nödvändiga för att få ut förväntad output som inte kommer att materialiseras på kort sikt. Bara det faktum att mobiltelefoner finns överallt räcker inte för att göra dem lönsamma. Den smartaste uppfinning är irrelevant om den inte ger avkastning på investeringen. Det finns helt enkelt inte tillräckligt med mervärde för att fullborda den värdeförmerande cykeln. Detta är verkligen en ackumulationskris. Vi förutsäger inte ekonomiska krascher. Marxistiska spåmän har allt för ofta haft fel. Hur som helst har massmedia redan avslöjat e-miraklet. Det tog fyrtio år för den elektriska motorn att bli dominerande: generatoren går tillbaka till 1881 och var på 20-talet fortfarande bara installerad i hälften av industrin. Kanske förebådar datorerna en ny era. (I vilket fall som helst, ur en mänsklig synvinkel, är det inte fördröjningarna av modern teknologi som bör oroa oss, snarare dess mördande framsteg.)

Nästan alla biltillverkare som existerade år 1900 drevs senare ut från marknaden. Detta hindrade inte uppkomsten av bilsamhället. Men det är precis vår poäng: för att "bilrevolutionen" och dess livsstil skulle kunna göra sig själva gällande krävdes mer än uppfinnare och bilentusiaster, mer än löpande band och 15 miljoner T-Fordköpare. Det krävdes krossandet av en mäktig revolutionär våg, flera årtionden av demokratisk, fascistisk och stalinistisk kontrarevolution, och inte att förglömma ett världskrig som kunde omstörta samhällen, marknader och sinnen. Historien upprepar sig inte, men det förflutna hjälper oss att bedöma omfattningen av de förändringar som är nödvändiga för konsolideringen av ett nytt produktionssystem.

Kapitalet härskar, men dess grepp om samhället är ännu inte djupt nog, vilket kan ses på ett avgörande område: arbetskraftens integrering. Detta kommer att vara temat för de nästkommande tre avsnitten: den nya arbetsprocessen; datoriseringen; och socialt sammanhang.

Proletärernas egendomliga nederlag

Ingen förnekar kapitalisternas seger över 60- och 70-talets radikala minoritet, eller dess förmåga att krossa eller suga upp kraven från den reformistiska majoriteten. Men hur långt gick segern? Det var inte tillräckligt för kapitalet att sänka lönerna och stänga olönsamma fabriker: problemet var att öppna nya, lönsamma. Att ge miljoner sparken är meningslöst om det inte gör arbetskraften mer rörlig och foglig.

⁸ J. Artus, *La Nouvelle Economie, La Découverte*, 2001.

I denna vitala fråga kopplar en oavbruten förbindelse samman 60-talet med nutiden: industrin misslyckas fortfarande med att ”humanisera” det löpande bandet, och berikar bara okvalificerat arbete genom att tvinga arbetarna att utföra fler uppgifter.

Ingen erfarenhet har haft en bestående framgång. Volvos modul i Kalmar (1974), vilken var designad att rekuperera den informella verkstadsgolvsautonomin som beskrevs av Renault-arbetaren Daniel Mothé i *Socialisme ou Barbarie* på 50-talet, fick inte tillbaka lönsamheten. ”Reflexiv produktion” i Uddevalla (1985) ersatte bandet med fasta stationer med 2-4 arbetare ansvariga för monterandet av bilen, och åkallade vad som idag är känt som kognitiva förmågor. Enligt två experter från den regulationistiska skolan:

”Att göra ett intelligent och bemyndigat jobb är inte tillräckligt för att få arbetarna att bidra med en kontinuerlig prestation.”

Kalmarfabriken lades ner. Den i Uddevalla likaså – mellan 1992 och 1996 – då den återigen öppnades med annorlunda principer:

”(…) hur lovvärd en humanisering av arbetet än är, leder dess relativa ekonomiska ineffektivitet till misslyckande i det långa loppet”, ”att bryta ner uppgifter i isolerade operationer är den huvudsakliga förutsättningen för effektivitet.”

Några år senare valde Volvo den motsatta vägen till ökad produktivitet: de minskade de sociala förmånerna och satte tryck på arbetsstyrkan genom friställningar, innan de var tvungna att sälja sig till Ford.

Medan västvärlden hänförde sig över ”Toyota-andan”, erfor företaget med samma namn, tusentals mil bort, bristerna med detta nya under. *Kaizen* (teamets deltagande i produktivitetsökningar, som går bortom både Taylor och Mothé), och *kanban* (systematisk minskning av lagren) fungerade bara optimalt fram tills 1990-92. Precis som deras föregångare, tjugo år tidigare, började unga arbetare klaga, eller till och med säga upp sig. Toyota hade ont om arbetskraft 1986-90, vid en tid av växande utländsk efterfrågan, och reagerade genom att låta teamet montera en hel undersektion av bilen. Toyota reformerade toyotismen.

Det är sant att kapitalet *har* sina framgångar. I Kalifornien var NUMMI, en gemensam Toyota- och GM-fabrik driven på Toyota-sätt, en produktivitets- och lönsamhetssuccé. GM:s Saturn-projekt i Tennessee förvandlade arbetsenheten (10-15 personer) till ett profitcenter, lett med lika representation mellan företag och fack. Från verkstadsgolv till styrelserum var 70 procent av rösterna nödvändiga för att ta beslut som alla var tvungna att följa: den första fabriken driven med demokratisk centralism! Det fungerade, men antalet olyckor ökade, och fackets fullständiga deltagande orsakade en spricka inom UAW, såväl som mellan olika GM-anläggningar. Liknande försök vid Volkswagen och Mercedes (berikning av arbetsuppgifter och bemyndigande av teamet) var också framgångsrika, men de generaliserades inte heller. Enligt experter är det autonoma grupparbetet mer populärt bland fackföreträdare och akademiker än bland cheferna. Ingen bilfabrikant har reorganiserat tillverkningen efter NUMMI- eller Saturn-modellen.

Vart tionde år berättar sociologer för oss om en omorganisering av produktionen som skulle kunna försona arbete och kapital. Men, hur än moroten och piskan kombinerar sina ansträngningar, och även om det är få öppna uppror såsom 1970, har inte företagen återgått till en optimal reorganisation av den produktiva processen.

Den här analysen behandlar huvudsakligen ”traditionella” industriarbetare, vilka är färre i antal än förut, men fler än vad som vanligtvis sägs. I Frankrike har de ökat i antal de senaste åren, från 5,8 till 6,3 miljoner, vilket är omkring samma proportion som 1910. (Före 1914 var fabriksarbetarna i USA, Tyskland, Storbritannien och Frankrike tillsammans ungefär 30 miljoner, och globalt sett kanske 40 miljoner: inte mycket för att vara det som är känt som den Andra Internationalens glansdagar...). På det globala planet har ny industri anställt (och sparkat) miljoner nya arbetare. Det är inte arbetarna som har försvunnit, det är *arbetarrörelsen*.

Låt oss inte tvista om siffror. Poängen är att arbetslivet, och livet i allmänhet, för allt fler lönearbetare nu formas efter principer som tidigare bara tillämpades på fabriksgolvet. Att reorganisera kontorsarbete är liktydigt med ökat tempo, mer kontroll och sämre arbetsförhållanden.

Call-centerarbetare är typisk ny okvalificerad arbetskraft.⁹ De är inte speciellt undergivna i sina uppgifter; så kan de vara lönsamma? Kapitalet vet fortfarande inte hur det ska integrera sina nya proletärer i ett arbete som blivit intensifierat och, för de som står längst ner på stegen (de allra flesta), mindre stabilt och lägre betalt än tidigare.

1960- och 70-talets proletära kritik gick inte djupt nog för att framvinga extrema svar, varken på kort eller lång sikt, som efter 1917. I grund och botten har kapitalet bara ägnat sig åt en aspekt av sin konfrontation med proletärerna, utan att vilja eller kunna pressa saken till sitt yttersta slut. Det har koncentrerat sig på en drastisk sänkning av kostnaderna för arbetskraften och försämrade arbetsförhållanden, och skiftat de sociala normerna för konsumtion utan att ändra dem. Bland annat uppmuntrar både vänster- och högerregeringar företagen att anställa och de arbetslösa att skaffa ett jobb, *samtidigt* som de gynnar osäker tillfällig arbetskraft. Även om det hjälper till att sänka lönerna, hindras konsumtion och

---

⁹ Enligt vissa siffror från 1998 var 3 procent av USA:s arbetande befolkning anställda i call-centers (1 procent i Storbritannien).

social integration.

Lönearbetarsystemet kan fungera, men det kan inte vara framgångsrikt i *motsättning* till lönearbetarna. Lindenarbetarna i New Jersey ska egentligen rapportera felaktiga bilar, men det gör de inte eftersom de är pressade att jobba (för) snabbt.¹⁰ Konstigt nog, finner vi samma beteende bland franska möbelslagare. Händelsevis är de förra underkastade post- eller neo-fordism, de senare ”uppsnabbad” taylorism. Liknade mönster i relativt olika anläggningar tyder på att den gamla produktionsprocessen ännu inte ersatts full ut.

Datoriserad taylorism

Intensifiering av arbetet är typiskt för kapitalismen. Det nya med Taylor var det systematiska strävandet efter att individualisera arbetet för att kunna gradera och kontrollera det. Han isolerade varje arbetares kropp från sin grannes, splittrade kroppen från sinnet och delade sedan upp denna hjärnlösa materia i programmerade handhavanden. Han fortsatte som om reduceringen av det komplexa arbetet till det enkla skulle förstås bokstavligen, som om varje mänsklig rörelse kunde omvandlas i mätbara enheter. Hans misstag var att inte ta hänsyn till motsättningen mellan maximalt mätande och maximalt flöde. Taylor verkade som expert på skilda rörelser och hans främsta bekymmer var inte att hitta den mest produktiva tekniken utan den bästa anpassningen av människan oavsett vad hon beordrades till att utföra. Ett av Taylors tidiga experiment med tidsstudie, 1899, gällde en mästare i lastning av tackjärn.¹¹

Sådan rationell galenskap¹² passade kapitalismen i sin jakt på värde, som måste behandlas som ett *del-* och spårbart innehåll som tas från en homogen helhet: tid. Men det passade inte för kapitalet som krävde *samarbete*. Värde är sannerligen tid, men kapital förblir något utanför arbetet (annars skulle det inte vara kapital) och ingen uppgift, ingen produktiv handling kommer någonsin att bli fullständigt reducerad till en tidsenhet.

På 1920- och 30-talet tog det inte lång tid för arbetare och sociologer (de senare studerade de förra) att uppfatta denna motsättning, som scientific management försökte lösa med en övervakningshierarki vars jobb var att länka samman vad de hade separerat.

Taylorismen lever och frodas, restaurerad i vissa sektorer (biltillverkning) och expanderande i andra (jordbruk, byggindustri, service). Många fabriker som nu byggs i ”tredje världen” drivs efter tayloristiska principer. Stationsarbetet har inte försvunnit. En sekelgammal paradox verkar fortfarande: ett maximalt gap mellan chefer och arbetare på golvet syftar till att öka produktiviteten men minskar den till slut.

Även om datarevolutionen är den synbara lösningen, så skiftar den blott motsättningen.

Scientific management föddes ur den mekaniska åldern. Som i Charlie Chaplins *Moderna tider* blir lönearbetaren en kugge i hjulet och maskineriet bokstavligen sväljer henne. Problemet uppstår när varje kugge i hjulet måste arbeta tillsammans med de andra: på något sätt måste systemet hålla uppe kontinuiteten mellan de på varandra följande arbetsstationerna som har kopplats isär endast för att bli återkopplade igen efter ledningens planering.

Digitaliseringen undviker frågan. Den ser maskiner som informationsverktyg och arbetsstationer som nätverk. Produktionslinan blir ett flöde: kopplingen mellan arbetare får inte vara beroende av dem, utan endast av den kunskap som inkorporerats i tillverkningsprocessen. Allting omorganiserar för att förhindra de underlydande från att störa produktionen, samtidigt som det efterfrågas av henne att vara mer alert, till och med intelligentare.

Taylor försökte bli av med arbetarnas förmåga till ett passivt eller aktivt motstånd som kom från deras kunskap och know-how. Men scientific management bröt inte helt ner den kollektiva solidariteten, eftersom arbetarna har ett grundläggande vapen i sina händer och sinne: det är de som utför arbetet.

Scientific management bröt upp de yrkeskvalificerades gemenskap genom att undertrycka eller minska deras yrkeskompetens. Datoriseringen för tillbaka kunskapen till arbetet, men inte till arbetaren. Den nya typens lönearbetare använder sig av kunskap, men (till skillnad från den yrkeskvalificerade lönearbetaren) endast kunskap som är oberoende av henne, så att hon inte kan använda den till att skaffa sig oberoende/autonomi, kämpa emot eller göra uppror.

Haken är att inget arbete är individuellt. 1920-talets yrkeskvalificerade arbetares kunskap och 1960-talets okvalificerade arbetares know-how fanns inte i deras huvuden utan i en praktisk *kollektiv* erfarenhet, på grund av vilken ett visst mått av kontroll över arbetet förekom och förekommer alltså.

Taylorismens digitaliserade fortbestånd betecknar knappast någon fräsch nystart. Om utökningen av taylorismen till slut visade sig kontraproduktiv i Turin 1970, hur kan den då lyckas i Bangkok om fem eller tio år?

Vilken roll för arbetet?

”Post-fordismen” uttraderade några av hindren för ett fritt anställande och avskedande av arbetskraften, men den koncentrerade sig på vad företaget kontrollerar bäst – produktionsprocessen – och förstörde det sociala sammanhang som omger den.

¹⁰ R. Milkman, *Farwell to the Factory*, University of California Press, 1997.

¹¹ ”Greatest Worker of All Time”, *Financial Times*, 12 maj, 2001, av R. Donkin, författare till *From Blood, Sweat & Tears*, Texere. Taylor och Stakhanov hade mycket gemensamt.

¹² Från titeln på en bok av B. Doray 1981.

I motsats till förhastade förutsägelser så invaderade varken robotiseringen eller massarbetslösheten världen. Kapitalets mål var inte att driva igenom en automatisering överallt, utan att undertrycka arbetarnas motstånd och att förtäta arbetet.

Tack vare datoriseringen förväntas lönearbetaren nu ofta utföra två jobb i ett: väktaren utför en del bokföring, servicepersonen säljer försäkringar, fabriksarbetaren tar hand om underhållet och mekanikern tar hand om kunden. *Just-in-time* innebär ett större deltagande av lönearbetaren i produktionen, samt hennes möjlighet och vilja till att ta initiativ.

Samtidigt har arbetsprocessen förändrats för att kunna överblicka personalen så mycket som möjligt. Som så ofta speglas och förvrids en social verklighet i psykologiska termer: den fashionabla klichén om ”dubbla åtaganden” uttrycker en situation som dagligen erfars i arbetsvärlden: ”Var självständig!”

Att gå vidare från taylorismen skulle bara betyda något om kapitalet kunde mobilisera arbetet bättre, förenkla orderkanalerna och därigenom erkänna arbetets betydelse. Tvärtom förringar datoriseringen allt som är manuellt eller okvalificerat.

Tidigare tog arbetaren igen (den omfattande, om än inte fullständiga) förlusten av kontroll över sitt arbete genom högre löner och enklare tillgång till konsumtionssamhället. De okvalificerade tjänade mer på Vauxhall än på en liten lokal fabrik. Några decennier senare är en av omstruktureringens principer det motsatta: en reduktion av kostnaden för arbetskraften till ett minimum. Skulle mjukvaruprogrammeraren jobba så hårt som hon gör om hon endast fick den lagstadgade minimilönen?

De kapitalistiska förhållandena baseras på tvång, men de slutar att fungera så snart de glömmer bort den ”antropologiska” dimensionen av arbetet. Den enklaste uppgift förutsätter någon form av utbildning på plats och kan bara utföras genom kontakt med andra. Ju mer det inskränks till att blott vara ett försörjningsmedel, desto mindre socialiseras det. Tvång kommer inte att återskapa någon ”mening” och inget produktionssystem skulle fungera utan någon som helst mening som delas av både arbete och kapital.

Sedan uppsplittringen av de gigantiska fabrikena, av arbetarområdena och den skyddade statusen, har arbetarna inte givits någon plats eller något erkännande. Det finns en motsättning mellan att få arbetaren att använda och värdeförmera komplicerade produktionsprocesser, som kräver långt mer deltagande, och att behandla henne som ett förbrukningsredskap.

Dessutom är debatten om ”arbetets slut” kontraproduktiv då den ytterligare förringar dem vars arbete styr deras liv (oavsett om de för tillfället har en anställning eller inte), samtidigt som den förser dem med lägre inkomster och mindre stabilitet.

Arbetarklassen var både verklig och en myt, men miljontals människor visste var de hörde hemma. Detta hemmahörande har ryckts undan, men inte ersatts av någon ny form av förbundenhet (med arbetet eller samhället i stort). Miljontals ungdomar från en före detta arbetarklassbakgrund är socialt rotlösa. Allt som betecknas ”arbetare” nedvärderas och inte mycket stolthet eller värdighet kommer från de nyare formerna av idiotarbete. Minskningen av storskalig kamp förebygger inte mot en klasspolarisering: folk talar om *vi* och *dem* och mal på om att de rika blir rikare medan andra fortsätter utföra och att ”våra ungar kommer att få ett tuffare liv än oss”... Detta låter som ett negativt klassmedvetande.

”Den plågade klassen”, ”masscynism” eller ”ergostress”: så översätter experterna omöjligheten i att hylla självständigheten eller sam-ansvarstagandet och samtidigt premiera en egenlystigt attityd (”Nu måste alla lära sig sälja sig själva”). Lönearbetet kan bara värdeförmera kapitalet över tiden om de båda delar åtminstone något socialt eller kulturellt hopp eller utsikter. Tidigare kunde ingenjören och metallarbetaren se en gemensam grund i en ”teknisk kultur” som också innebar en historisk vision. Cyberfili fyller inte detta vakuum.

Det finns en fara i att behandla arbetarna som ett nödvändigt ont. Enligt officiella franska siffror har arbetsolyckorna ökat med 15 procent sedan 1996. Mord rapporteras vara den tredje största dödsorsaken på arbetsplatser i USA, där antalet chefer som dödas (ofta efter att de har sparkat någon) har tredubblats mellan 1984 och 1994.

Den fordistiska fabriken fyllde en integrerande funktion. Vid River Rouge, som var både Fords och UAW:s stolthet för fyrtio år sedan, var 30 procent av fackets medlemmar svarta. Linden producerade inte bara bilar till GM, utan även en social ”homogenitet”: mindre löneskillnader, mindre skillnader mellan vita, svarta och ”latinos”. Sedan de förödande uppsägningarna på 1980- och 90-talet har gapet ökat igen mellan de vita och de övriga.

Lönearbetet har nu delats upp i tre kategorier: *de förbrukningsbara*, vars arbete enkelt kan jämföras och ersättas, behandlade som ett flöde och utlokaliserade; *de kompetenta*, med en specifik kvalifikation, som får ta del av ledningen och vinsten, och *de skyddade*, med ett starkt arbetarskydd, liten löneindividualisering, få karriärsutsikter, som ofta arbetar inom den offentliga eller sociala sektorn. Till skillnad från under fordismen så erbjuder det nuvarande systemet liten cirkulation mellan de tre grupperna. Tillväxten är inte längre någon social förenare.

Löpandebandsarbetaren på 60-talet visste att han var försäkrad ett jobb och att hans barn ofta kunde förvänta sig ett bättre jobb än honom. Alla sociala skikt kunde hoppas på att komma ikapp skiktet ovanför. År 2002 måste dottern till en lågavlönad konkurrera med medelklassungarna för att kunna bli grundskolelärare. I Frankrike minskar numera den lilla men fram till nyligen sakta ökande andelen arbetarbarn på elituniversiteten. Kapitalismen utvecklas mot ett nätverk av utbyte som är oförmöget att bygga upp sociala länkar.

Finansens felslut

Vad som vanligtvis tolkas som kapitalets triumf och dess innersta natur pekar på en svaghet.

Lösandet av den sociala krisen och ackumulationskrisen (två namn för samma sak) innebar ytterligare varufiering av kapitalet, delvis, som vi har sett, genom att tvinga arbetet till rörlighet, men också genom att ge kapitalet i sin penningform mer självständighet samt underlättandet av dess rörlighet inom varje land och över gränserna. Denna ökade transnationalitet är emellertid inte huvudorsaken till, utan en effekt av "globaliseringen". Värde må flöda *som om* det kunde fly banden till sitt ursprung (arbete), men kommer aldrig att bli sin egen orsak: cirkulationen av det finansiella beror i slutändan på cirkulationen av det icke-finansiella.

Ökningen av aktiehandeln och den relativa minskningen av banker för finansieringen av företag betyder inte att ekonomin skulle fallit offer för penningkapitalet än mer än då Lenin kritiserade den "parasitära" kapitalismen 1916. Den accelererade cirkulationen av värden sammanfaller med ett mer "flytande" samhälle, där distinktionen mellan tidigare separata former (industri, bankväsende, handel, försäkringar etc) suddas ut. Den vanliga åsikten att "pengarna styr världen" är inte riktig i den meningen att finansärer manipulerar allting: pengarna styr världen så länge pengarna kan få arbetet att producera mer pengar.

Varje kris är ett rop på ordning. Oavsett vilken form de antar är pengar kristalliserat (tidigare eller förväntat) produktivt arbete. Krediten är naturligtvis fri att förvänta sig framtida tillgångar. Men folk kan inte hålla på att köpa och sälja aktier om inte något annat förutom aktier tillverkas, köps eller säljs med vinst. Detta något måste inte vara ett objekt som ett flygplan eller ett klädesplagg, det kan vara en hårklippning eller ett konsulterande av en advokat, i vilket fall inträffar inte något värdeskapande bara genom att multiplicera valutatecken. När investerarna misslyckas att få tillbaka tillräckligt, spekulerar de antingen eller söker efter exotiska möjligheter, drar sig undan affärslivet, eller går i konkurs.

Globaliseringen är en realitet, dock överensstämmer den mer med en ökning i direkta utlandsinvesteringar än i världshandel. Det mesta av de multinationella företagens handel är mellan sina underleverantörer och hälften av deras försäljning är på deras hemmamarknad. Utvecklingen mot "finansifieringen" skulle inte ha nått sådana extrema nivåer utan gränserna och hindren för profitabiliteten i industrin och i den traditionella servicen. Överproduktionen av kapital (i förhållande till värdeförmeringen) antar formen av överkapacitet, överinvestering, osålda varor, och flytande kapital i behov av profitutsikter. "Finansifieringen" bidrog till en omstrukturering, men den härstammar även från sina begränsningar och förstärker dem.

"Dåliga skulder" existerar på grund av riskabla värde-förmeringsvillkor. 30 procent av det internationella kapital som investeras i Asien kommer från Japan, som vid slutet av 1990-talet ägde en tredjedel av världens samlade sparkapital, med andra ord tidigare arbete förkroppsligat som förväntningar på framtida (profitabelt) arbete. Vad händer om denna framtid inte förverkligas? En god skuld blir en dålig när gäldenären inte har pengar att betala tillbaka, eftersom hon inte har gjort tillräckliga vinster i förhållande till vad hon lånat.

Det spöke som jagar kapitalisterna är inte kommunismen, utan en eventuell finansiell störtvåg.

På 20-talet gjorde de amerikanska företagen om sina kontanter till aktier på grund av bristen på nya vinstmöjligheter i industrin och handeln.

Vid början av 2000-talet är gapet mellan kredit, pengaskapande och marknadskapitalisering å ena sidan, och faktiskt och troligt värdeskapande genom produktion-cirkulation av varor å den andra, vida större än det sena 1920-talets nivå.

Varken marknadens självreglering eller statens övervakning skulle kunna förhindra en finanskrasch. Cirkulationen sätts inte i rörelse av sig själv, utan av *vad* som cirkulerar. Konsumentkredit (tre av fem amerikanska hushåll rapporteras använda ett genomsnitt av nio kreditkort) kompenserar sänkta inkomster och skapar även en "drogad" ekonomi som är högst instabil. Blandningen av en skuldeekonomi och en oviss profitabilitet är laddad med ödesdigra möjligheter.

En stat och en demokrati som söker efter sina roller

Det finns ingen kapitalism utan en central auktoritet/myndighet. Londons handelskapital behövde Royal Navys kanoner, precis som 1500-talets fabrikanter behövde kornlagarnas avskaffande. Bilar vore otänkbara utan ett offentligt vägnät. Även när den politiska makten endast bidrar till samverkan av de villkor som är nödvändiga för industrins och handelns välmående är dess roll väsentlig.

Direkt kontroll eller ägande av hela sektorer är en annan sak. Sociala omständigheter gjorde staten till entreprenör i Frankrike och Italien efter 1945. (Det delvisa) slutet för de funktionerna betyder inte att staten måste ha lite att göra med företagandet. Privatiseringarna visar på förpliktelsen att reparera (och inte riva upp) den samhällskompromiss som övervakas av staten.

Även om nationalstaten hade hindrat det ekonomiska flödet hade det, om de böjt käppen för långt åt andra hållet, lett till att en omätlig mängd flytande kapital överinvesterat i de mest profitabla sektorerna och övergått i nya monopol. Koncentration hänger samman med storskaliga ekonomier, men tynger även ner värdeförmeringen. För ett sekel sedan vidtog de federala myndigheterna i USA åtgärder för att bryta upp trusterna som hade vuxit sig för stora och blivit ett hot mot konkurrensen (Sherman Act, 1890). Den kapitalistiska dynamiken vilar på en konstant växelverkan mellan monopol och konkurrens. Att beröva myndigheterna en effektiv penning- och finanspolitik förhindrar dem från att hålla koll på

och jämna ut ojämlikheter mellan profitkvoter, liksom mellan regioner. Den nuvarande kinesiska boomen har uppstått på bekostnad av större delen av landet. Lämnade åt sina egna impulser låter kapitalet snabba klipp ta överhanden på bekostnad av långsiktiga prospekteringar. Ekonomin existerar på territorier: nationalstaten är bara ett sätt att strukturera rummet, men det måste finnas någon struktur, någon politisk struktur.

Välfärdsstaten föddes ur klasskampen och förlorade delar av sin samhälleliga profitabilitet på 70-talet då den bringades i obalans av en annan sorts klasskonflikt. Motsättningen började växa mellan statens behov av att bidra till ackumuleringen av kapitalets utökade reproduktion och dess omfördelning uppåt i samhällets reproduktion.

I de rika länderna lägger staten beslag på mellan 35 och 55 procent av allt välstånd (skapat och mätt enligt de rådande ekonomiska normerna). De offentliga utgifternas andel av den sammanlagda outputen har till och med ökat i Europa där den alltjämt är större än i USA. I själva verket ökar skillnaden mellan EU och USA: globalisering är inte utjämning. Men låt oss komma ihåg länslandet av Continental Illinois och sedan räddandet av bankerna under Reagan-administrationen, vapenekonomin och dess spin-off (inklusive Internet), statsstöden (som i striden mellan Boeing och Airbus) etc. Reagan skar ner på välfärden, inte på de federala pengar som gick till Star Wars-projektet.

De offentliga utgifterna ökar snarare, som de bör av intresse av samhällelig stabilitet. Problemet är att det botar effekter som ofta har sina grunder utanför det område som kontrolleras av nationalstaten. Och det handlar inte om storlek: en europeisk federation skulle vara tvungen att ta itu med arbete-kapitalförhållanden som bestäms utanför Europa. Staten lider av sin minskade möjlighet att bemästra det område som den fortfarande strukturerar politiskt.

Den fordristiska kompromissen fungerade innanför ett nationellt ramverk där chefer och fackföreningsledare kunde förhandla i skydd av en central makt. Om vi inte föreställer oss att kapitalismen kan bli blomstrande enbart genom att krossa massorna under sin "järnhäl" så förutsätter en ny kompromiss ett ramverk som ännu måste uppkomma. Thatchers och Reagans liberala offensiv (och, något annorlunda, från ledare som H. Schiller och Mitterand) tog inte hänsyn till sådana frågor då den syftade till att krossa ett motstånd, inte att skapa konsensus. Tjugo år senare har emellertid den nya socialdemokratin följt i samma spår och har blott dämpat chocken.

Vad som gäller är inte ett alternativ mellan stats- eller marknadskontroll utan anpassandet av en politisk form till en ekonomi som inte är icke-nationell utan transnationell. I den meningen vore ett tecken på en framgångsrik omstrukturering ett enat ekonomiskt, politiskt och militärt Europa.

Är det blott ett sammanträffande att den politiska representationen samtidigt genomgår en kris? Förfallet för det reguljära parti- och fackföreningslivet (mer på grund av trycket från konsumismen än från en radikal kritik, naturligtvis) har långtgående konsekvenser. Vi lever i en tid då NGO:s, gräsrotslobbies och -sammanslutningar spelar en allt större roll i politiken och anses vanligen vara grunden till en pånyttfödd demokrati som grundas på "civilsamhället": "Arbetarklassen är död, leve de nya sociala rörelserna". Varje enfrågegrupp slåss för sina specifika rättigheter (kvinnor, barn, kön, handikapp, etnisk jämlikhet, utbildning, hållbar tillväxt, fred, rättvis handel, rättvist arbete etc) som förväntas förenas i vad som i Frankrike är känt som "socialt medborgarskap".

Kommer detta att fungera? I ett klassamhälle förenar den politiska makten skillnaderna och är "harmonin i disharmonin" (Shakespeare). Den kan baseras (reellt och symboliskt) på en pyramid av olika makter som uppväger varandra och som faktiskt inte stärker den. Här har vi en paradox. NGO- eller Attac-aktivisten förväntar sig allt från den stat hon inte tror på: hon tror inte att staten har någon reell makt över samhället eller storföretagen (faktum är att det är *den* aktivisten anklagar staten för). Ingen reform, verkligen ingen reformism fungerar utan en politisk och regeringsmässig dimension. Tidigare fanns krafter som Labour-partiet, CIO, kommunistpartierna etc både i *botten* och i *toppen* av samhällsomvandlingen: de kanaliserade den på arbetsplatsen och manövrerade den innanför väggarna på styrelserum och ministerier. Och oavsett hur otrevligt det var för revolutionärerna så ansåg vanligtvis folkmassorna som marscherade på gatorna 1936 eller 1960 att socialist- och stalinistpartierna var "deras". 2002 så röstar de flesta demonstranterna vänster i hopp om någonting bättre.

Den parlamentariska demokratin förblir den moderna kapitalismens politiska form oavsett hur mycket parlamentsvals- och partilivet har förfallit i Eugene Debs och Keir Hardies ögon. Därför måste en ny "samhällskompromiss" skapa sina egna politiska organ och "avlösare". De embryon som existerar idag är inga "härskare i vardande". Facket och socialist- och stalinistpartierna fick sin styrka från sina rötter i klasskampen: de föddes ur lönearbetarens konfrontation med kapitalet. Inget liknande syns idag.

Mellan försäkring och bistånd: social säkerhet och/eller beroende

Välfärdsstaten gav skydd i form av ett *socialt säkerhetssystem* där varje arbetare i arbete betalade för andra som var i behov (de sjuka, gamla, arbetslösa) och var närmast säker på att få ett jobb efter en recession eller sjukdom. Det systemet har inte försvunnit, det har degraderats och kombinerats med ett annat som är baserat på det rakt motsatta: offentligt *bistånd* (plus privata försäkringar för de mellanskikt som har råd).

Den aggressiva thatcherismen och den mjuka mitterandismen hade en sak gemensamt. Järnlady delade upp människorna i de företagsamma som var värda det moderna "ymnighetshornet"/överflödet och de lata som handlar i rabattvaruhuset. Mitterands minimilön ("RMI" på franska) har omkring en miljon mottagare (plus deras familjer), varav få integreras igen genom ett riktigt arbete. Ett sådant program verkar mer generöst men institutionaliserar även ett socialt ghetto.

Arbetslöshetsunderstöden och socialbidragen har inte bara skurits ner, utan har även blivit fler och gjorts så komplicerade att mottagaren har blivit allt mer beroende av hjälp från socialarbetaren. Den person som skulle bli aktiv igen hålls än mer passiv.

Workfare (i Sverige ungefär AGA:n, övers. anm.) blandar å andra sidan minskat socialbidrag med påtvingat "samhällsarbete". Alla vet hur improduktivt sådant arbete är. Om det skulle praktiseras i större skala skulle den lösningen (legaliserat i USA 1996) endast få "underklassen" att växa. Denna den mest avancerade kapitalismen är en klen imitation av arbetsstugemetoden som viktorianerna gav upp för 150 år sedan. Att hålla igång de arbetslösa försöktes på ett tvingande sätt av Napoleon och senare av arbetsstugeanhängarna och på "frivillig" basis av de franska republikanerna 1848: även om dessa program syftade till att moraliskt stärka och återsocialisera de fattiga så höll de nätt och jämnt bourgeoisie tryggt.

Denna nya reglering vacklar mellan en välfärd som står nära ett bistånd finansierat av skatter (därigenom ett högre tryck på profitterna och än mer på lönerna) och en icke-praktiserbar liberalism (ingen tror på allvar på att göra sig av med den *socialdemokrati* som väst och Japan har känt sedan 1945). Fram till nu har både hårda och mjuka alternativ visat sig vara kortsiktiga. I de rika länderna har "hälsa" blivit en betydande ekonomisk sektor¹³, delvis privat, delvis offentlig och en stor del av den finansieras av skatter och fortsätter därmed enligt en keynesiansk logik, samtidigt som staten gynnar pensionsfonder.

Kapitalet kan inte genomdriva ett nytt produktionssystem genom att lägga till en stor dos liberalism till den keynesianism som ännu finns kvar, utan genom att gå bortom de båda.

Avsocialisering

Kapitalismen integrerar till viss del och en dynamisk kapitalism utmärker sig genom att den minskar den ojämlikhet den skapar. Å andra sidan visar ökningen av ojämlikheten på misslyckandet att integrera, särskilt om ojämlikheten permanentas i samma familjer och bostadsområden. En kastliknande uppdelning är ofullständig i ett samhälle som bygger på principen att den ena personen är lika mycket värd som den andra och det faktiska "jämlika" utbytet mellan arbetskraften och en summa pengar. Den storskaliga fattigdomen innan 1848 och mellan de två världskrigen är ett tecken på ett socialt misslyckande.

En av platserna för socialisering är skolan, men socialisering sker genom att *lära sig* någonting. Skolan uppfyller inte längre sin funktion om den knappt lär ut någonting till en stor del av de unga eller slutar att ge dem några användbara (= anställningsbara) kunskaper. I de flesta västländerna är många skolor numera föga mer än förvaringsplatser för ungdomar som inte har många utsikter att få jobb. Som en sidoeffekt gör denna utveckling livet hårdare för de mellanskikt som endast har ett "kulturellt" kapital som de vill ha en ordentlig skolning till för att kunna slå mynt av.

En fullständig omstrukturering skulle visa på ett utbildningssystem som inte endast socialiserar genom att dämpa våldet, utan genom att möjliggöra för en stor minoritet från ghetton att få en relativt stabil inkomst.

Vad som är känt som "livskvalitet" är en del av arbetskraften som varas möjlighet att spela sin roll under hela den socio-ekonomiska cykeln. Om det finns en permanent bristande samhällsservice, en låg social mobilitet och en dramatisk ökning av fattiga riskerar kapitalet inte bara underkonsumtion, utan vad GLAT 1974 kallade "förstörelsen av arbetskraften". Ett samhälle som skapar en för stor ojämlikhet stympar sig självt och gör sin egen reproduktion svårare.

"Lönearbetarna är deprimerade, överarbetade, ångestfyllda och stressade. Arbetsgivarna står inför lägre produktivitet och vinster och måste allt oftare anställa ny personal med ökade rekryterings- och utbildningskostnader. Myndigheterna måste betala för sjuk- och sociala förmåner, vilket för med sig en minskning av nationens inkomster."¹⁴

Inte undra på att arbetsolyckor, nya yrkesrelaterade sjukdomar och arbetsplatsorsakade sociala krämpor under senare tid blivit en källa till den offentliga debatten och bryderierna. De ökar bikostnaderna i värdeskapandet och skadar till slut samhället.

Thatchers frontalattack på arbetarklassen krossade en stelbent arbetarpraxis och de lagar som var skadliga för den engelska kapitalismen, men den låste även fast delar av proletariatet vid en varaktig fattigdom och en hjälplöshet som slog tillbaka mot systemet. Skapandet av ett permanent utslaget skikt ledde till en dubbel arbetsmarknad. När de som dömts till ströjobbade resten av livet slutade att söka de bra jobben så minskade konkurrensen om dem, vilket tvingade cheferna att höja lönerna. Ett av syftena med blairismen var att återställa rörligheten mellan de olika kategorierna jobbsökare.

Ett "dualistiskt" samhälle gynnar inte kapitalismen, som är baserad på ett minimum av konkurrens på alla nivåer, inklusive cirkulationen av idéer, makt och människor. Problemet är inte att vissa lämnas utanför, eller att konsumtionen är ojämlik (vilket den måste vara), utan snarare att denna cirkulation kan stoppas. En effektiv arbetsmarknad drivs på ett sådant sätt att dess periferi (de utbytbara och förbrukningsbara arbetarna) konsolideras med dess centrum (där

¹³ *Against Sleep & Nightmare*, #6, 2001.

¹⁴ International Labour Bureau-rapport gällande USA, Tyskland, Storbritannien, Polen och Finland, 2000.

yrkesskicklighet både krävs och ges utbildning och utvecklingsmöjligheter).

När Churchill sänkte arbetarnas levnadsstandard på 1920-talet, när Laval tvingade ner de anställdas löner i den franska offentliga sektorn på 30-talet, var de smarta men kortsiktiga politiker: de lyckades slå ner oroligheterna bland arbetarna (såsom 1926-års generalstrejk i Storbritannien) och få ekonomin på fötter för en tid, men de stod inte för den samhällsreglering som förespråkades av Keynes och genomfördes av Roosevelt mot en stor del av bourgeoisien och under trycket från strejker.

I dagens USA leder inte inburandet av antisociala element (400 000 interner 1975, 2 000 000 idag) och förändret av ett klasskrig mot ghettona, samtidigt som man vidmakthåller delar av välfärdssystemet, till att en ny social balans framträder. "Anti-drog"-kampanjen (som inkluderar tester på arbetsplatserna och militär intervention utomlands) är en påminnelse om förbudstiden som följde på den "röda faran" och krossandet av facket efter 1917. Åttio år senare avslöjar den repressiva och moralistiska eskaleringen ännu ett socialt misslyckande. Raden av avrättningar (= lagliga mord) motsäger kapitalismen, där nästan allt (till och med brott) kan köpas eller kompenseras. Införandet av undantagstillstånd för ungar (först i USA, sedan i Europa) visar på systemets begränsningar i att integrera de unga. Framväxten av en laglös ekonomi (speciellt droger) som en social säkerhetsventil kan knappast tolkas som ett hälsotecken.

Kapitalismen är inte fredlig, men varhelst den regerar tenderar den att omsluta allt. Nazi-lägren och krossandet av Pariskommunen signalerade en seger för den härskande klassen, inte ett systems vitalitet. I USA visar utvecklingen av fattigdomsdrabbade områden och den ökande militariseringen av polisen på en fortsatt kris. En stat som vart tionde år måste sända ut tanks på gatorna för att lösa sina problem med minoriteter (= proletärer) bekräftar bara sitt misslyckande. En verklig framgång vore att integrera de svarta (som när miljontals av dem gick in i industrin efter 1930-talet), samt att utnämna C. Powell och C. Rice till topposter i regeringen utan att ghettona exploderar.

Vid den ena extremen, konsumtionsvansinne, en socialiserad privatisering och Internet: aldrig tidigare har människor varit så tillsynes autonoma samtidigt som de tillhör en helhet som separerar dem, som öppnar upp dem för en universalitet som isolerar dem allt mer. Socialiteten är reducerad till adderandet av individer.

Vid den andra extremen, där Los Angeles-polisen ger sig på de farliga klasserna med samma tilltro till en allsmäktig teknik som när US Air Force bombade Serbien: bil- eller helikopterpatruller (istället för snutar till fots), uppmärkta områden (taken i L.A. har nummer målade på dem), som Mike Davies *City of Quartz* visade 1990. För att bli kontrollerbar gjordes megastaden till ett gigantiskt datoriserat geografiskt schackbräde.

Två år senare avslöjade emellertid kravallerna gränserna för det samhälleliga krigsspelet. L.A. är inte "the city of future", bara stadslivets sinnesrubbade ansikte. Kapitalismen grundar sig på cirkulation, inte på någon social eller etnisk apartheid. En stat som slår tillbaka genom att föra krig mot delar av befolkningen bevisar bara sin brutala makt, inte sin sociala återhämtning. 1932, då tusentals fredliga arbetslösa veteraner campade i Washington, svarade de härskande med att låta armén marschera över dem. Detta var innan *the New Deal*.

Det tidigare systemets styrka och djup reflekterades av myten om den "genomsnittlige amerikanen", gemene man, som fanns under första halvan av 1900-talet. Han hade naturligtvis ingen jämlik i Hitlers Tyskland eller Stalins Ryssland, inte heller före Andra världskriget i Frankrike eller Storbritannien, där skillnader i rang och status framhölls som princip. En sådan förenande bild kunde inte existera utan den utjämnande effekten av ett generaliserat lönearbete och masskonsumtion. Samhällsklyftorna på 1960- och 70-talet drev iväg en samhällskaraktär som fram till idag har förblivit utan arvtagare. Vår värld har slutat reflektera sin enhet.

Ett nytt sätt att leva?

Marknaden själv sammanför inget, eftersom varor för samman och splittrar upp. Objekt är bärare av sociala förhållanden, men de skapar dem inte. Masskonsumtionen splittrar upp: den låter var och en tillhöra en given "stam" (eller flera), men varken återförenar eller strukturerar på samma sätt som "arbetets värld" brukade.

Inget samhälle som behärskas av lönearbete kan vara en "förströelsens civilisation". Förströelse kommer efteråt, som en följd av arbete. Precis som med gåvor kommer en värld som baseras på pengar alltid att förakta det som är gratis. Frimärkssamlare, mobiltelefonanvändare, TV-tittare och "internauter" bildar först en möjlig gemenskap om och när de gör mer än bara sätter in frimärken i album, använder en telefon, en TV eller en dator. Service medför objekt och materia. Turister må vilja planera sin resa till Latinamerika ifrån hemmets hägn: få skulle nöja sig med en Machu Picchu av pixlar. Endast mutanter kan leva virtuellt.

Bilen och TV:n förkroppsligade ett sätt att leva eftersom de hjälpte till att strukturera vardagslivet. Det fanns ett samband mellan att producera och konsumera modernitetens symboler. På 1960-talet kunde en okvalificerad arbetare på Chrysler köra en Chrysler. Även om ingen trodde att han hade tillverkat den med sina egna bara händer som en urmakare tillverkar en klocka, så såg alla kopplingen mellan arbetet och den tillfredsställelse som kom ur objektet. Varifrån kommer ditt tangentbord till datorn 2002?

På samma sätt är en bil ett rörligt privat rum som kan samla kärnfamiljen. PC:s, CD:s och mobiler sammanför endast folk genom att hålla var och en på distans. De sammanför folk genom att expandera en miljard individuella sfärer som var och en sträcker sina tentakler till andra sidan jordklotet, på bekostnad av ett gemensamt offentligt rum. Detta skapar en ny mental och känslomässig fattigdom. Vad som är sant för den digitaliserade kommunikationen gäller även för triviala objekt: från joggarens miniflaska till fryst mat är en mängd varor designade för individuellt bruk. Socialiteten

är inte undertryckt, bara allt mer subtilt distanserad, avpersonifierad. Var och en kan kontakta (och kanske snart se, och sedan röra, tack vare datahandsken) alla sina vänner, när som helst, men kommer att vara mindre *tillsammans* med dem. Kan vi vara sociala utan att faktiskt komma samman personligen? Tele-liv eller ett tele-samhälle kommer inte att existera mer än som att tele-arbetet kommer att kunna generaliseras. De intillvarande privatiserade tidsrummen, efemäriskulturen, "försvinnandets estetik" (P. Virilio) – de är självmotsägande termer. Inget av detta kommer att återföra den felande sociala länken.

Ingen konsumtionsform strukturerar ännu livet som bilen brukade (med det individuella familjehuset långt från stadens centrum). Tryckpressen ledde till en revolution i läsandet. Knappast något som är möjligt genom Internet är nytt: det snabbar upp vissa handlingar, som att handla till exempel. Men e-handeln ställs inför materiens banalitet, vilket visas av Amazons tillbakagång. Att beställa må ta några få sekunder, men varan måste tillverkas, lagras och levereras. Det kommer att dröja ett tag innan en bok upphör att vara ett block med tryckt papper som den eventuella köparen skulle vilja hantera. Detsamma gäller en skjorta eller en vas. Tills arten muteras kommer endast objekt med lågt affektionsvärde att väljas på en skärm. Vardagslivet för en londonbo år 2002 är nära det hon kunde ha känt till 1970, medan en hel värld skiljer 1939 från 1970.

Tillbakagången (men ännu inte fallet) för AB Tyskland

"Rhen-modellen" (medbestämmande, socialt skydd, stark inhemsk konsumtion, tillväxt baserad på export av industriella kvalitetsvaror) håller sig kvar. Den "sociala marknadsekonomin" var Tysklands version av fordismen, och Volkswagen troligen det enda sant fordistiska företaget. Tyskland var tvunget att tänja på sig för att suga upp före detta DDR: i öst var arbetslösheten redan hög före den nuvarande recessionen och återindustrialiseringen halkade efter. Den nationellt styrda tyska kompromissen mellan arbete och kapital är nu hotad, men inte krossad av "globaliseringen". På några områden expanderar den till och med: facket fick nyligen mer medbestämmandemakt, myndigheterna sätter gränser för tillfällighetsarbete, räddade ett stort företag från att gå i konkurs och arbetarna får högre lönehöjningar än vad cheferna vill.

Konkurrensen i Europa och världen hindrar emellertid det tyska kapitalet från att ge ett evigt företräde för ett socialt sammanhang framför ekonomiska prestationer. *AB Tyskland* visar tecken på förändring.

Hopkopplingen av bankväsendet och industrin (som var väsentlig för "Rhen-modellen") är dömd. Sammanslagningen av Deutsche och Dresdner Bank kommer att skapa det största bankföretaget och säga upp 10 procent av personalen. Trots födseln för Verdi, ett mammutfack inom service, så minskar antalet fackföreningsmedlemmar (som dock förblir högt), precis som den andel lönearbetare som har ett företagsråd. I det sammanhanget verkar de senaste framstegen för sambestämmandet att lägga till en ny våning på en byggnad med skakig grund.

Något växer fram, men har ännu inte gjort sig gällande.

Den nedåtgående solens imperium

Driven bakom Japans succé var oslagbar: de sålde så mycket som möjligt utanför landet för att kunna driva upp handelsöverskottet. Men denna formidabla logik innehåller en oundviklig brist: du blir inte rik genom att skuldsätta dina partners. Det fick Japan att öka försäljningens omfattning, att utveckla en överkapacitet för att bekämpa konkurrensen, att investera i riskabla affärer (och därmed föda "dåliga skulder"), tills de slutligen drabbades av en mättad marknad och en otillräcklig mervärdesproduktion. Denna "flykt" var tvungen att dämpas så tidigt som 1990, långt innan folk talade om en "Asienkris".

Det tog mindre än tio år för "Toyota-andans" förebud att falla offer för de ålderskrämpor den var så duktig på att arbeta bort på bilmodellerna. Klichén är nu att beskriva Japan som en bräcklig jätte. Arbetarens lojalitet till sitt företag genom ett skyddat arbete och en systematiserad rörlighet, samspelet mellan exportindustrin och Handelsministeriet (MITI), fusionen mellan finansväsendet och industrin (sex *keiretsu*, var och en centrerad kring sin bank), all denna karakteristik som tidigare beskrevs som tecken på styrka, analyseras numera som källor till en farlig inflexibilitet.

Det var ingen hemlighet att de livslångt garanterade arbetena (frukten av en hård och utdragen kamp) endast gällde större företag och mestadels manliga arbetare. Underleverantörer och mindre företag har alltid erbjudit lägre löner och sämre arbetsförhållanden. Vidare skyddar Japan, förutom sin världskonkurrensutsatta sektor, en inhemsk marknad och dessas samexistens ger en *genomsnittlig* produktivitet som är lägre än sina konkurrenters.

Men konsekvenserna av denna dualitet har först på senare tid kommit i ljuset. Japan var en pionjär när det gällde robotiseringen, men misslyckades att reformera förhållandet mellan arbete och kapital som helhet, särskilt inom bygg- och återförsäljningssektorn. De gjorde varken arbetet tillräckligt rörligt eller flödet mellan de stabila och tillfälliga arbetena tillräckligt smidigt. Liksom i Tyskland fungerar prioriterandet av samhällsfred (och de privilegierade borgerliga grupper som dominerar *keiretsu* och dessas kopplingar till staten) som en broms för den "marknadsrevolution" som Japan mer än något annat land har lyckat stå emot.

Det är slående att vid slutet av 1980-talet då avregleringar var på modet så försökte Tokyo att ordna upp situationen med mer keynesiansk politik genom att driva igenom stora program för offentliga arbeten, vilket ledde till ett växande offentligt underskott som 1990-92 slog rekord i alla de avancerade länderna. (Dessa offentliga arbeten fortsatte

under hela 90-talet.) En av världens största kreditgivare leddes av en av de mest skuldsatta regeringarna. 1998 var 17 av Japans största banker insolventa (oförmögna att betala).

Sedan dess har en stor del av banksektorn tagits över av utländska investerare. Förr var storföretagen skyddade från konkurs genom sina täta band med finanskapitalet. Idag kan de gå i konkurs, som Sogo-kedjan år 2000.

Japans "meso-korporativism" (R. Boyer) haltar men går fortfarande. Staten och ekonomin har delat på sig men inte skilts åt. Sektorer som fastighets- är fortfarande starkt skyddade. Exportöverskottet försöker de envist driva på. Den politiska konkurrensen är fortfarande skev på grund av ett partis monopol på centralmakten sedan 1945 (vilket tvingar de mellan-kapitalistiska konflikterna att lösas genom klanfejder inom detta parti). Japan har ännu inte fullt ut gått in i vad de kallar *resutora*: krisen 1997 visar på nödvändigheten av och svårigheten i att omstrukturera.

Inget lugnt på östfronten

Den stalinistiska kontrarevolutionen skulle ha varit omöjlig om den inte hade gett lönearbetaren ett garanterat jobb och en garanterad inkomst, om än tämligen låg och med en del social stimulans. Till skillnad från i väst och i Japan hade den överenskommelsen egenheten att kunna be arbetaren om allt utom ett intensivt arbete.

Trots Lenins beundran av taylorismen, lyckades knappt scientific management att ta sig in i statskapitalismen, där andelen okvalificerade arbetare förblev tämligen låg.

Under "stats-" liksom "marknadskapitalismen"¹⁵, beror den sociala utvecklingen när allt kommer omkring på kapitalets behov av att behärska arbetet för att kunna göra det så profitabelt som möjligt. I väst berövade de teknologiska (tayloristiska) och sociala (fordistiska) innovationerna de yrkesutbildade arbetarna deras know-how och berövade dem slutligen deras autonomi och motstånd. Det "efterblivna" Ryssland behöll det gamla produktionssystemet (storskalig industri, ofta väldigt likt Marx' beskrivningar i *Kapitalet*), men ställde arbetarna under en byråkratisk (och polisiär) kontroll som endast var effektiv på bekostnad av produktiviteten.

Låt oss lämna åt sidan det före detta DDR, som redan stod närmare västs standard.

I över tio år sedan murens fall har den byråkratiska kapitalismen gått in i närmast en stagnation. Enbart ett fåtal länder (Tjeckien, Slovakien, Ungern, Polen) har lyckats nå 1989-års produktionsnivå.

Utländskt kapital attraheras av låga arbetskraftskostnader: det förväntar sig en kortsiktig profitabilitet och överför blott lite avancerad teknologi. Det ser Balkan endast som producent av olja och gas och behandlar faktiskt området som ett tredje-världen-område i Europas utkant.

Helt uppenbart kan inte Moskva på kort sikt bli någon kopia av Seattle. Kanske kommer en mindre återhämtning av ackumuleringen i Ryssland: byteshandel och en "rövarekonomi" må vara på väg tillbaka och investeringar på väg fram. Men förutsättningarna för kapitalismen (ekonomisk och politisk konkurrens) är långt ifrån förekommande i Ryssland eller de angränsande länderna.

Även en mild version av Marshall-planen är otänkbar inom den närmaste framtiden. Inget rikt land är tillräckligt rikt för att ikläda sig den roll som USA spelade efter 1945. Dessutom är en stor majoritet av det före detta Östblocket oförmögnet att erbjuda västpengarna några profiler.

Det är inte några ekonomiska indikationer vi talar om, utan social dynamik. I Sovjetunionen kämpade kostnadseffektiva företag vidare under den statliga övervakningen och vidmakthöll åtminstone ett minimum av socialt sammanhang. Den framvingade centraliseringen har upphört: den ukrainska och moldaviska fabriken måste se efter sig själv. Ett fåtal kommer att vara tillräckligt lyckosamma för att kunna rätta sig efter internationella normer och kostnader. Tillsammans med andra kommer en del att stänga, en del kommer att överleva ur hand i mun. Att byta ett byråkratiskt styre mot ett världsherravälde betyder att bryta upp en social balans som skugg- eller den svarta ekonomin inte kan kompensera: maffian omfördelar välståndet sämre än Kreml, och upprätthåller mindre lag och ordning än KGB.

Nya industriländer: exportismens gränser

Precis som i de andra avsnitten skall vi här inte använda oss av omständigheter för att bevisa längre trender. För en del asiatiska länder kan den värsta krisen från 1997 mycket väl vara över. Vad som intresserar oss är inte dessa länders depressiva tillstånd, utan snarare arten av deras påstått goda hälsa.

Kapitalismen är och förutsätter ett tämligen homogent, kvantitativt och demokratiskt rum, där varje innehavare av en vara inte är värd mer än den vara hon erbjuder: med andra ord är detta motsatsen till de kvalitativa skillnaderna mellan kast- och etniska gränser. Ett land kan endast utveckla dessa villkor inifrån. Nordamerika skapade dem på grund av att den då dynamiska delen av Europa emigrerade till en kontinent där nybyggarna beredde vägen för sitt sätt att leva så som vi känner det, det vill säga genom folk mord. Dessa européer lyckades då eftersom det fanns utrymme för deras framväxande kapitalism på världsmarknaden. Till skillnad från vad som kallats "exportismen" som baserar sin framtid på en marknad de inte kontrollerar, eller (i fallet med utlokalisering) på ett kapital de inte heller kontrollerar.

1950-talet gav prov på bräckligheten hos det Sydamerika som hade kunnat backa upp sin importsubstituerande

---

¹⁵ Som Bordiga påpekade står staten utanför produktionen, så den kan inte definiera ett produktionssätt. Vi använder endast frasen "statskapitalism" av bekvämlighet (precis som "tredje världen").

industri då de internationella marknaderna kontraherades efter 1929, men som var oförmöget att stå emot det nya trycket från stormakternas export efter 1945. Under de sista tjugo åren har utlokalisering och underleverantörer givit få långsiktiga vinster. Det förekommer dessutom *åter*-lokaliseringar i vissa rika länder, som i fallet med de textilfabriker som kommer tillbaka till USA, där automatiseringen gör dem profitabla igen.

”Drakarna” (Hong Kong, Taiwan, Singapore, Sydkorea) och ”tigrarna” (Thailand, Indonesien, Malaysia, Filippinerna) är starkt beroende av export, än mer än ett land som Argentina 1950. (I jämförelse har Japan export-/import- och export-/BNP-förhållanden som ligger nära de i Europa och USA.) Svagheten i (eller bristen på) en självständig tillväxt är ett avgörande handikapp: de länderna kunde tillverka förstklassiga konsumtionsvaror, sedan mer sofistikerade saker, sedan maskiner och slutligen lite högteknologi. Tyvärr visade sig marknaden vara alldeles för liten. Förutom Hong Kong tar deras styrka efter den byråkratiska kapitalismen: centraliseringen av en statsledd ekonomi, koreanska *chaebol* som agerar som Comecons industri-finansiella komplex, dumpande etc.

Själva arten av den ”asiatiska återhämtningen” efter nedgången är ett tecken på sårbarhet. En stor del av den kommer från (huvudsakligen koreansk och taiwanesisk) export av informationsteknologi, varav en stor del inriktar sig på USA. Hur unga de än är, är dessa länder senkomlingar i en kapitalistisk värld som förnygrar sig fortare än de hinner med.

Ingen segrar i världskonkurrensen utan en rejäl inhemsk marknad. Svältlöner och överföringar av teknologi kommer aldrig att göra det möjligt att i Jakarta eller Manila producera en bil som möter europeisk standard och som kan säljas i Bryssel 10 procent billigare än en Renault eller en Fiat.

1950 hade Frankrike och Italien tillväxtpotential: det fanns en solvent efterfrågan till ett utbud som höll på att utvecklas. Dagens världsmarknad erbjuder inte tillräckligt utrymme för länder som lever av sin utlandshandel. Från Holland på 1600-talet till Japan på 1900-talet lyckades inget land på det sättet. Kapitalet handlar inte bara om produktionen av bilar, utan även om att få dem köpta och körda i det land som producerar dem (som sagt förutsätter detta ett vägnät, därmed ett enat territorium och en effektiv centralmakt). Vi kan inte tala om homogena inhemska marknader i Östeuropa eller Asien (Japan och Sydkorea undantaget). Den moderna konsumtionen vilar där på en skakig grund.

Den kinesiska kapitalismen har tillgång till vad de flesta ”exportister” saknar, nämligen en nationell entreprenörsklass som länge endast opererat på internationell nivå, inte på kinesisk mark. Nu har den börjat ta kontroll över det kinesiska inlandet, i samverkan och rivalitet med byråkraterna. Men denna *drive* är koncentrerad till syd och lämnar resten utanför. Ingen tillväxt kan bara dela ett land och glömma resten av sitt territorium och sin befolkning. USA, Tyskland och Japan var *nya* industrinationer på sin tid: men bara på grund av att de gradvis lyckades utöka sina produktions- och utbytesområden till en stor majoritet av folket.

Vidare så leder ett överflöd av utländska investeringar, desperata efter profit, till stimulering men uttömmande av tillväxten i de svaga länderna. 1997 kom hälften av den asiatiska exporten från utlokaliserade japanska företag och därmed var de beroende av köparnas situation och fluktuationerna i Japan.

Precis som sina japanska grannar tenderar de sydkoreanska bankerna att hålla industrin flytande intill slutet, även efter den punkt då de upphör att vara profitabla. Det är sant att Sydkorea har börjat ge upp fusionen mellan finans, handel och industri, och har låtit Daewoo (den näst största biltillverkaren i landet) träda i likvidation, följt av andra. Detta är tydligt relaterat till förekomsten av en reell inhemsk marknad, en organiserad arbetarrörelse, av kontraherade förhållanden mellan arbete och kapital och av en (nymornad) demokrati, med omflyttningar av den härskande eliten genom en valprocedur. Ändå hindrade inte sådana förändringar Sydkorea från att basera sin ekonomiska framtid på mer export, som steg från 30 procent av BNP 1997 till 45 procent 2000: 22 procent av exporten gick till USA, varav hälften från elektroniksektorn. Med andra ord ökar den koreanska produktionen när marknaden krymper.

Kan de industrialisera tredje världen?¹⁶

1939-45 slogs den koloniala formen för kapitalistiskt regerande sönder. Den fordistiska fasen i den mest avancerade kapitalismen försiggick tillsammans med ekonomisk tillväxt i en stor del av världen. Från Malaysia till Kuba och Algeriet blev kolonierna stater, ofta bildade efter gränser som dragits upp av deras före detta härskare. Många nya självständiga länder föddes artificiellt och instabilt, andra var mäktiga, men i flesta fall var ett typiskt kännetecken för perioden ett försök att vända på villkoren för den orättvisa handeln (skapandet av OPEC 1960). I praktiken specialiserade de sig emellertid vanligen på export av råmaterial till de huvudsakliga makterna. Traditionella levnadssätt (självförsörjning och matproduktion) övergavs och matvaror liksom kapitalvaror började importeras. Därför gick de här länderna in i världens värdeförmeringssystem på ett dubbelt sätt, genom export och import.

Låt oss lägga till tillväxten i de statskapitalistiska zonerna.

Stalinistiska byråkrater och nationella befrielseörelsers ledare delade en utvecklingsideologi och försökte stimulera produktivkrafterna. Den allmänna strömmen från landsbygden var en proletarisering, oavsett om de miljontals människor som det gällde fick ett jobb eller endast ett tak i en kåkstad. (Vidare krossade den internationella hjälp som

¹⁶ Detta var en fråga som ställdes av Pierre Souyri i en av hans artiklar i *Pouvoir Ouvrier* (juli-augusti 1965), publicerad av gruppen med samma namn. Souyris svar var negativt, på grund av svaga lokala bourgeoisier, begränsade inhemska marknader och ett starkt imperialistiskt tryck (vilket han även trodde skulle göra nya statskapitalistiska regimer osannolika).

var ämnad att bekämpa svälten det lokala jordbruket.) Alla talade om socialism och varje regering gjorde sitt bästa för att lägga grunden för kapitalism: skapandet av en nationell valuta, ett skattesystem, planering, en ökning av handel och industrialisering.

1980-talet fulländade bilden genom att lägga till en rad länder som drog nytta av den produktion som utlokaliseras av det moderna kapitalet, men som förr eller senare var bundna till att betala priset för detta beroende.

Steget från den koloniala epoken till postkolonialism inträffade vid Ford-Keynes-systemets höjdpunkt och innebar ett hårdare kapitalistiskt strypgrepp på världen. Oavsett vilken mask de satte på kunde de pryda sig med en ”progressiv” natur och låtsas vara den bästa vägen in i ”moderniteten”, det vill säga att ge mat åt miljarder, rädda barnen, skola ungarna, förbättra var och ens lott, förbättra förväntningarna på livet, befria kvinnorna etc. Oavsett hur falskt och mordiskt detta program var kunde det göra anspråk på en viss faktisk legitimitet. W. Rostow, rådgivare åt Kennedy, som hyllade ”tillväxstegen” och P. Jalée som fördömde ”plundrandet av tredje världen”, tolkade ”utvecklingen” på tämligen olika sätt, men de trodde båda på den.

En tjugoårig kris hotar denna bild.

Under de sista 25 åren på 1900-talet minskade råmaterialets del (bortsett från olja och gas) av världshandeln med hälften: skuldskrisen har återinfört ett fåtal länders behärskande av större delen av jorden och ”rättvis handel” är så giltig som en ideologi kan vara.

Att fastställa vad som tidigare var känt som ”tredje världen” kräver mer än statistik. Flera länder har sett en ökning av produktionen, av utlandshandel/BNP-förhållandet, av andelen lönearbetare i den arbetande befolkningen och i den relativa vikten av industri och service i jämförelse med de primära sektorerna (jordbruk, gruvdrift etc). Länder som Indien (till vilket stora europeiska företag lägger ut sin redovisning) och Mexiko (av vilket den norra delen är ett annex till den amerikanska ekonomin) har nått västs effektivitets- och produktionsstandard. Som en symbol för förändring finns de högsta höghusen nu i Asien. Centrala Singapore eller São Paulo uppfattas som mer moderna än centrala Milano eller Berlin. Vi menar inte att inget har hänt sedan recessionen 1975. Även här, som i ”profitdebatten”, är poängen social balans och utveckling.

Kapitalet avvecklar *och* bygger upp, genom vad J. Schumpeter kallade ”kreativ förstörelse”. 1960 hade länder som Venezuela och Argentina skapat en industriell bas och betalade ofta reallöner som låg nära de i Belgien. Idag förstör kapitalet *mer* än det bygger upp.

En relevant indikator är möjligheten inte bara att teckna investeringsavtal, utan att behålla dem. När det bara krävs kapitalflykt för att blockera en ekonomis moderna sektorer är det ett säkert tecken på en *ersatz-kapitalism*¹⁷. Mexiko har sannerligen fler fabriker och arbetare nu än 1970, men har varit nära att ställa in sina betalningar tre gånger på ungefär tolv år.

Om vi ser på Brasilien måste en fullständig bild ta med Embraers (en av världens ledande flygplanstillverkare, om än i en specialnisch) framgångar i beräkningen och det faktum att denna gigant var tvungen att skära ned sina eltillgångar med 25 procent i flera månader, med uppenbara konsekvenser för ekonomin.

Oavsett hur konstlad och begränsad den var, fungerade den tidigare ”nationella” tillväxten socialt stabiliserande och integrerande. I det sammanhanget är dagens situation en situation i total upplösning. På världsnivå blockeras en extensiv ackumulation, vare sig i form av en lätt konsumtionsindustri eller en tung industrialisering (i sovjetstil). Precis som med den intensiva ackumulationen har nykomlingarna svårt att slå väst på hemmaplan.

Den före detta tredje världen fick två förgiftade gåvor. Endast industrialiserade länder (Storbritannien, Norge...) har möjligheten att få ut det mesta av sina oljeresurser. I Nigeria och Algeriet har denna gudagåva förvärrat de sociala motsättningarna. Och idag har de länder som tjänade på utlokaliseringen än svårare att få igång en självständig utveckling.

På 1930- och 40-talet försökte Cardenas (Mexiko, 1934-40) eller (på ett mer auktoritärt ”populistiskt” sätt) Vargas (Brasilien, 1937-45) och Peron (Argentina, 1946-55) med tredje-världen-versioner av den reglerade kapitalismen, genom en kompromiss mellan staten, den nationella bourgeoisien och arbetarrörelsen: statsintervention, minimilöner, sociala förmåner... I dagens Venezuela utgör Chavez blott en karikatyr av dessa ledare. Där Cardenas mobiliserade massorna genom politiska förespeglningar om ett välstånd baserat på nationalisering av oljan mot amerikanska intressen, erbjuds den genomsnittliga proletären idag en lokal självhjälps-business tack vare mikrokrediter och stöd från NGO:s. Där folk närde drömmar om ett helt lands självständighet, måste de nu nöja sig med ett distrikts eller en bys självständighet.

De svagaste länderna rasar samman, särskilt i Afrika, där staten ofta är ur led: internationell hjälp ger mat åt de fattiga och betalar statstjänstemännen och armén. Den kapitalistiska logiken genomgår en involution:

- Byteshandel, en gång i ekonomins utkanter, är tillbaka på scenen. Inte bara saker byts utan pengar – även löner betalas in natura.
- En del områden går tillbaka till tidig kolonialtid. Det förekom viss handel mellan hemlandet och dess besittningar: idag bevittnar vi ett regelrätt plundrande som i Kongo-regionen, vilket påminner om conquistadorernas härjningar i Amerika.

¹⁷ Vi lånar K. Yoshiharas fras (1988).

- Rivaliserande minoritetsintressegrupper mångdubblas, med en mängd uppdelande effekter. Socialistiska byråkrater och tredje världens ledare lyckades påföra viss nationell enhet, eftersom de kunde förlita sig på en relativ centrifugalkraft från en förenande ekonomi. Grupper sliter sig nu från resten av befolkningen och flyttar sin lojalitet till en "etnisk" skillnad gentemot den nationella enhet som är oförmögen att integrera dem (se Indonesien och Filippinerna). Privata miliser ersätter ofta armén och polisen.
- Gränser är väsentligt för en stat efter som de avgränsar deras auktoritet. En hel del gränser kontrolleras inte längre av en centralmakt, vilket bevisas av ett ökande antal pirater, smugglare och försäljare av illegala vapen, droger, diamanter etc.

En lösare kontroll över världen

Med fordismens kris kom slutet för den amerikanska ekonomiska överhögheten och för en gemensam amerikansk-rysk politisk överhöghet. USA dominerar idag (i vissa fall mer än tidigare) en värld de inte bemästrar. Denna situation är en strategisk reflektion av en instabil social realitet.

Jakten på en separat antagonistisk identitet och fortvaron och utökandet av "underutveckling" är mycket riktigt uttryck för kapitalismen. Det var aldrig kapitalets logik att göra varje byborg till en glittrande avbild av Amsterdam eller Chicago. Men den omstrukturering som kapitalet har genomgått under tjugo år kommer bara att lyckas om den kan återföre sina modernaste områden och omorganisera världen omkring dem. Kapitalet bemästrar idag inte sina ytterområden så som det gjorde under kalla kriget och det ifrågasätts både i verkligheten och i folks huvud. Naturligtvis har, sedan slutet för de "socialistiska" länderna och den gamla arbetarrörelsens död, ingen ideologi på allvar framfört någon alternativ lösning och kapitalismen ter sig outmanad. Men dess framgång är mer negativ än positiv: den är än så länge inkapabel att omorganisera världen som den gjort förut.

Efter 1945, och efter 1960, sammanföll slutet för kolonialismen med miljontals döda och flyktingar (delandet av Indien, de oändliga krigen i Indokina och Afrika...). Men ur dessa blodbad kom territoriella enheter, som fungerade som ramverk för en viss kapitalistisk utveckling. Idag avslöjar tumulten i utkanten av alla imperier eller ex-imperier, på Balkan, i Kaukasus, i Tibet, i Xinjiang, svårigheten att kontrollera de gamla strukturer som slagits sönder av framväxten av varor och industri, och senare av krisen för de samma. Världen drivs idag inte framåt av en frodande kapitalistisk penetrering, utan av dess motsättningar. Denna vändning ger en backlash: krisen i de dominerade zonerna projicerar effekterna på de dominerande zonernas hjärtan.

Kapitalet har idag svårt att bygga upp de politiska och sociala strukturer som skulle kunna passa dess transnationalisering.

Den "industrialistiska" ideologi som var förhärskande för några decennier sedan har idag förlorat sin förenande kraft. Vi kommer inte att ta upp "antiglobaliseringsrörelsen" här. Låt oss bara komma ihåg att den militanta islamismen, från Nordafrika till Centralasien, hävdar sig vara antikapitalistisk. I Kina är det inte bara demokratiska reformister som står upp mot byråkraterna, utan även Falun Gong, vars program sätter tradition mot modernitet. Inga ledare som Lumumba eller Nasser växer fram idag.

Vad som är känt som "11:e september" förändrade troligen inget på social eller geopolitisk nivå. I symbolernas värld avslöjades hur värdeförmeringen har svårt att få med större delen av världen. Symmetriskt visar många "fattigas" positiva reaktion på attacken mot New York och Pentagon en vägran utan perspektiv: återigen är kapaciteten att handla huvudsakligen upplösande.

Kapitalet är idag bättre på att förstöra än att återuppbygga. Inhägnade samhällen med ett relativt välstånd omges av ett ödeland som förvildats på grund av sin oförmåga att passa värdeförmeringen. Stormakterna behandlar dessa ödeländer i enlighet med sina (konkurrerande) strategiska intressen: de fångar upp mineral- och energiresurser och sänder trupper och hjälp när kaos hotar den minimala sociala balans som behövs. Deras soldater medlar blott mellan fraktioner som de inte på allvar kan tvinga tillbaka till en nationell enhet. I Bosnien, i Kosovo, i Makedonien (för att inte nämna Afrika) överser de med och leder en territoriell uppstyckning.

Som en konsekvens ställer ett "europeiskt uppbyggande" en annan fråga än den gemensamma marknaden på 50-talet gjorde: hur kan EU integrera betydligt mindre utvecklade länder? Till vilken kostnad?

En (hittills) icke mognad cykel

Oavsett vad vi analyserar som tecken på en ofullständig omstrukturering: reducerandet av arbetet till en kostnad; tendensen att kompensera en otillräcklig profitabilitet med en tillflykt till finanssektorn och megasammanslagningar; förvärrandet av kontrasterna mellan klasserna; lönesystemets tillbakagång i det före detta Östblocket; det sällsynta i en självständig tillväxt; exploderandet av okontrollerbara konflikter i välståndets periferi... Alla dessa symptom på kapitalets oförmåga att socialisera vad det behärskar kan tolkas som indikationer antingen på ett hälsosamt tillspetsat tillstånd, eller som bevis på implementerandet av ett nytt produktionssystem.

Vi dividerar inte över om glaset är halvfyllt eller halvtomt. Vad som angår oss är det övergripande mönstret och den övergripande utvecklingsprocessen. Inte ens i kärnan, i USA, var fordism-taylorismen total, men den bar upp helheten av förhållandet mellan arbete och kapital. 1950 var världen långt ifrån pacificerad, utan organiserad på båda

sidor om järnridån (eller bamburidån) kring utökandet av bytet och lönearbetet, i Egypten likväl som i Kanada. Detta är inte längre fallet. Den omstrukturering som startade för omkring tjugo år sedan genomgår fortfarande undanröjandet av en föråldrad infrastruktur och förlegat arbete och stora områden (inklusive i Europa) ligger i träda: kapitalet penetrerar dem utan att kunna påtvinga dem lönearbete och ibland utan att kunna dominera dem. Detta har inget att göra med förfall eller en historisk tillbakagång: ett nytt produktionssystem är redan här, men ännu inte konsoliderat. Ett modifierat förhållande mellan arbete och kapital (som skulle påvisas genom ett förändrat sätt att leva) bryter igenom men gör sig ännu inte gällande. Kapitalismen söker fortfarande efter en Roosevelt för det tidiga 2000-talet (men sannerligen ingen Hitler).

En del borgare må tro att omstruktureringen har genomförts nu sedan deras företag lyckas underblåsa vad som är profitabelt och negligera resten, det vill säga att lämna det till de minskade allmosorna från välfärden och polisens repression. De är inte de mest klarsynta medlemmarna av sin klass. De glömmer att ett socialt system bara kan existera om det har ett socialt sammanhang. En utvecklingscykel kan inte leva vidare som om dess normala tillstånd var en inbyggd obalans, en alltid potentiellt explosiv motsättning, med andra ord en sorts permanent "slutgiltig kris"...

Ett nytt produktionssystem kommer att, och måste, vara motsatsen till vad som beskrivs som dess triumf: en direkt attack mot lönearbetet. Den engelska härskande klassen överlevde inte 1840-talet genom att tvinga fler och fler hantverkare och fabriksarbetare från arbete till svält. Fordismen byggde inte på utarmning. Som bevisats av den storskaliga industrin och senare av scientific management måste ett framväxande produktionssystem öka arbetets produktivitet samtidigt som det utökar lönearbetarnas andel av konsumtionen.

De flesta av de tendenser som vi har analyserat är tecken på en oavslutad omstrukturering som intensifieras i USA (varifrån nästan en tredjedel av OECD-produktionen fortfarande kom 1990). Vi kan knappast tala om en ny boom när gapet ökar mellan mängden av nedvärderade jobb och en privilegierad minoritet som arbetar med välbetalda högteknologiska tjänster. 1960 stod i utbyte mot hårt arbete (för vilket få okvalificerade arbetare känner nostalgi) Ford-arbetaren, även om han var en statistisk minoritet, i centrum för den sociala gravitationskraften och hans situation var tillgänglig för nästan alla svarta och vita amerikaner. Idag spelar ingen kategori (reell eller symbolisk) denna roll.

Dagens neo-keynesianism (eller "liberala interventionism") är halt; den går bara med ena benet (statliga investeringar) och bortser från det andra (själva lönen som en investering, och hela den sociala miljö som hänger samman med den). Det vi bevittnar är inte klimaxen av en ny era, utan snarare dess barndom, likt 1940 i Nordamerika eller 1950 i Västeuropa och Japan, och därav tvetydigheterna i dess framväxt. Ford var banbrytande när det gällde ny teknik och lönesystem, men bakåtsträvande på den kommersiella och sociala sidan, och försökte till och med sprida sin antisemitiska övertygelse bland de anställda. Han opponerade sig länge mot den marknadsföring som Sloane framgångsrikt praktiserade i GM:s ledning, och lät upprepade gånger sin 8000 man starka privatarmé klå upp militanta arbetare och fackliga organisationer.

Det fullständiga genombrottet för den fordistiska kompromissen var ett resultat av samverkande motstridigheter: förkrossande nederlag (Italien 1922, Tyskland 1933), skenbara segrar för arbetarna som senare slutade i katastrof (Frankrike, Belgien och Spanien 1936) samt framgångsrika strejker (USA 1937). Paradoxalt nog var framväxten av ett nytt produktionssystem en följd av motsägelsefulla rörelser som samverkade och (i kombination med den accelererande effekten av kriget) slutligen återskapade kapitalismen. En historisk kris infaller när motsättningarna exploderar, men också när de kan lösas. "68" var inte någon revolutionär kris för de två fundamentala klasser som var involverade. I de mest avancerade länderna, till skillnad från vad som hände efter 1917, förenades arbetare och bourgeoisie i ett slags underförstått samtycke med en motvilja att gå för långt. I Västeuropa, USA och Japan var bortfallet av hela industrisektorer dramatiskt för arbetarna, men kapitalet lyckades mjuklanda och därmed skjuta upp räkningskapens dag.

Det gick 50 år mellan kriserna 1917 och 1968, mellan de yrkeskvalificerade och de okvalificerade arbetarnas resningar. Reorganiseringen av det döda och levande arbete som ackumulerades genom fordismen kunde inte slutföras endast på några få år.

Nästa kompromiss kan bara befästas och bli fruktbar (*öppna upp för möjligheten för en kritik*) efter nederlaget eller tillbakatryckandet av revolutionära strävanden; endast en samhällelig chock kan tvinga fram nödvändiga reformer hos de styrande och de styrda. Med andra ord, omedelbara kommunistiska perspektiv är ganska oklara, även på kort sikt.

Vad som står på spel

Författarna till dessa rader är, liksom läsarna, mindre angelägna om kapitalets omstrukturering än om dess möjliga av-strukturering.

(...) det är alltid en del av det 'nya' proletariatet som orsakar revolutionära kriser (eftersom) kapitalets utveckling (...) skiftar centrum för kapitalet och därmed 'centrumet' hos proletariatet. Detta var vad hantverkarna gjorde 1871, de yrkeskvalificerade arbetarna 1917-23 och de okvalificerade från 1960 till 1973. Kategorier i servicesektorn kommer att vara de som orsakar nästa revolutionära kris.

(*Bulletin Critique*, Rouen, n.5, 1980)

Detta uttalande är mer ett sätt att formulera problemet än en förutsägelse. Såvida inte framtiden helt skiljer sig från det förflutna, kan vi anta att de kategorier som har en nyckelroll i ekonomin, och i samhället i stort i ett samhälle som styrs av ekonomi, därmed också kommer att ha en speciell roll i kommande förändringar. Vi sätter inte ordbehandlaren i maskinverkygets ställe, eller datakontoristen i metallarbetarens. Vi försöker bara greppa den fulla vidden av datorisering, en konsekvens av ett överbryggande av klyftan mellan kontor och verkstadsgolv. Underhuggaren i servicesektorn på 2000-talet är inte bara den traditionella tjänstemannen eller butiksbiträdet, utan även kassörskan på stormarknaden, lagerarbetaren, den anställda på ett call-center eller en postorderfirma, lastbilschauffören, dataprogrammeraren etc.

I själva verket har dessa ovannämnda ännu inte formerats till en kritisk massa. Deras gemensamma nämnare existerar ännu inte i praktiken, genom kamper som skapar självorganisering och självmedvetenhet.

Fastän de okvalificerade har varit en omfattande grupp i tillverkningsindustrin sedan tidigt 1900-tal, var det endast på 60-talet som de gjorde ett genombrott som en kategori medveten om sin roll som en samhällssymbol och därför som en förenare av lönearbetarna. De stora sittstrejkerna 1937-38 i USA syftade till rättigheter i arbetet, men ifrågasatte det inte som sådant. Trettio år senare blev kritiken av arbetet möjlig och meningsfull i en värld genomsyrad av arbete. En historisk cykel genomgår inte en strukturell kris förrän den först expanderat och blommat ut. Den nya samhällskategorin kommer först att förverkliga och uppåda sin styrka när cykeln når sin höjdpunkt – vilket samtidigt innebär en kvantitativ och kvalitativ stegring av kamperna.

Detta är ännu inte fallet, eftersom även våldsamma arbetare kräver arbete, eller större avskedsvederlag.

Det nuvarande återupplivandet av protester och strejker, i Europa såväl som i Amerika och Asien, är bara kraftfullt jämfört med tidigare drastiska misslyckanden. Ledningens återerövrande av Fiat 1980, undertryckandet av de franska bilarbetarstrejkerna 1982-83, stängningen av gruvor i östra och norra Frankrike, Thatchers seger över kolgruvearbetarna samt Reagans över flygledarna, dessa är endast några i en serie av nederlag, med miljontals människor som gjorts överflödiga. Faktum är att inga nya kamper skulle kunna ha uppstått om inte ett återupptagande av anställningar skulle ha skett efter år av uppsägningar.

Dagens rörelser är huvudsakligen reaktioner på attacker, främst mot nedbantningar (downsizing), lönesänkningar och minskade förmåner. Visserligen har amerikanska och tyska piloter fått betydande löneökningar (20 procent på Lufthansa). I Frankrike, före vågen av strejker i offentliga sektorn i december 1995, utkämpades några tuffa konflikter, till exempel på Renault och Belin; de strejkande krävde lika stora lönehöjningar för alla, undgick facklig kontroll, skapade sina egna strejkkommittéer och försökte sprida arbetsnedläggelsens verkningar utanför firman. Yngre arbetare spelade en avgörande roll i den radikala minoritet som uppstod. Men cheferna lät sig inte rubbas, fackföreningarna vann tillbaka kontrollen och aktionen lyckades inte växa.

Sedan dess har situationen vänt till kapitalets fördel, med fler lönesänkningar och uppsägningar, inte på grund av de där giriga aktieägarna som skildras som ondskan själv i neo-kapitalismen, utan på grund av det vanliga behovet av att göra stora överkapaciteter produktiva igen – eller att göra sig av med dem. (Även detta visar på en rätt stor skillnad i sammanhang gentemot 1960-talet.) Lönearbetare slåss med ryggen mot väggen, och arbetarnas autonomi stagnerar: COBAS i Italien utvecklas inte, de franska ”koordinationerna” försvinner eller muteras till parallella fackföreningsstrukturer, medan (små) restaurerade fackföreningar är på väg upp (SUD i Frankrike, CWA i Nordamerika). En rörelse växer verkligen fram bland lönearbetarna som motsvarar det nya produktionssystemet, men den är långt ifrån slagkraftig. I USA har tre framgångsrika strejker riktats mot moderna företag: UPS 1998, med stöd från ”den allmänna opinionen”, sedan Boeing och Verizon. Boeings manschettarbetare avvisade aktieoptioner och krävde (och fick) istället höjda löner. (På UPS och Boeing stred arbetsstyrkan även mot försämringar i sociala förmåner.)

Det är inte undantaget som sätter regeln. De flesta kamper förblir motattacker, trots återkommande våldsamma och direkta aktioner (på Cellatex, Heineken, B. Faure, Moulinex, Bata..., för att enbart nämna franska exempel¹⁸). Men även om de anställda på Cellatex i slutändan hotade fabriken själva existens (och deras egen försörjning) så fortsatte de att strejka på ett protektionistiskt vis. Deras militans accepterade fabriken och fackföreningens begränsningar.

1967 blev de strejkande på Rhodiaceta (en kemifabrik nära Lyon) en symbol för det som förebådade ’68. Strejken var inte ett svar på direkt aggression från ledningen. Man strejkade för att få det som ledningen alltid varit emot: *Tid att leva* (”Du temps pour vivre”). De strejkande på Cellatex tillgrep radikala metoder mot en fabriksnedläggning, men här slutar också radikaliteten; det är fortfarande kapitalet som har initiativet.

Slutligen, och fastän vi inte tar upp det här, så är en sak som förtjänar mer än en kommentar i förbigående, de sammankomster, demonstrationer, kravaller och informella nätverk som de som var aktiva i Prag och Genua, och som nu är mot ”kriget mot terrorism” etc. De visar helt säkert på uppkomsten av en ”antikapitalistisk” rörelse som är full av både liv och oklarheter.¹⁹ Som en demonstrant i Genua uttryckte det: äkta uppror, tama krav. Ett kommunistiskt perspektiv uppstår inte utan betydelsefulla debatter och splittringar inom dessa miljöer. Och detta kommer inte att ske utan eller vid sidan av lönearbetarnas agerande. Även om de säkerligen aldrig möttes så fanns det 1967 en faktisk koppling som förenade situationisterna med de strejkande på Rhodiaceta som var ute efter ett annat sorts liv.

Februari, 2002

¹⁸ De strejkande på Cellatex hällde syra i en flod. Arbetarna på Heineken hotade med att spränga gastuber, och B. Faure-arbetarna satte eld på fabriken. Avskedade Moulinex-arbetare som strejkade satte eld på en byggnad. Några Bata-anställda gick in i Bata-butiker i Paris och delade ut skor på gatan. Dessa är bara några exempel bland många. (En artikel om Cellatex och Moulinex av H. Simon var med i *riff-raff* #2, ö.a.)

¹⁹ Om framväxten av ”antikapitalism”, se *Aufheben* #10, 2002.

Fler texter i engelsk översättning:

The X-filers

For a World Without Moral Order

Alice in Monsterland

Troploin Newsletter no. 1: "Grey September"

Några engelska översättningar av våra texter, både tidigare och senare, finns på två utmärkta sidor:

Antagonism: www.geocities.com/CapitolHill/Lobby/3909

John Gray: www.geocities.com/~johngray/index.html

<http://troploin0.free.fr/>
(en CD-Rom finns att tillgå)

Allt skriftligt utbyte till:

AREDHIS
B.P. 20306
60203 Compiègne Cedex
Frankrike